תלמוד בבלי · אחרונים · חידושי אגדות · סדר נשים

מהרש"א - חידושי אגדות על יבמות

רבי שמואל אליעזר איידלס [המהרש"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מהרש"א - חידושי אגדות על יבמות

רבי שמואל אליעזר איידלס [המהרש"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מהרשא-חידושי-אגדות-על-יבמות/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף יג: 4
דף יד: 4
דף טז: 4
דף טז: 6
דף יז: 6
דף כ: 7
דף כא: 7
דף כד: 7
דף מז: 7
דף מז: 8
דף מח: 9
דף מט: 9
דף נ: 10
דף ס: 11
דף סא: 11
דף סב: 11
דף סב: 12
דף סג: 14
דף סג: 16
דף סד: 19
דף סד: 22
דף סה: 22
דף עא: 23
דף עב: 24
דף עו: 24
דף עז: 25
דף עח: 27
דף עט: 28
דף פו: 29
דף פט: 30
דף צ: 30
דף צו: 30
דף צח: 31
דף ק: 31
דף קב: 32
דף קג: 33
דף קג: 33
דף קה: 33
דף קה: 34
דף קח: 35
דף קט: 36
דף קט: 37
דף קכא: 38
דף קכא: 38

דף יג:

גמ' כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה כו' כגון אלים אלימה כו'. אלו שמות כולם שמות העיר וכן היא המדה גם בשאר שמות כמו הרה נסו ביתה בתואל ארצה כנען וכדאמרינן בשמעתין בחוצה ולא נקט הכא אלא הני שהם שם העיר לפי שהם יותר פשוטים ומפורסמים לפרש כן וקאמר כל תיבה שצריכה כו' דהיינו כל תיבה מהשמות שהיא ודאי צריכה למ"ד בתחלתה במקום אל אבל שאר תיבות מלה ופועל לא יתכן בהם שצריכה למ"ד בתחלתה ובזה תפול מה שהקשה מהר"ן בביאורו בשם הר"א המדקדק. ודע דבב"ר פריך אהך דהכא והא כתיב ישובו רשעים לשאולה ומשני ההוא בדיוטא התחתונה שבשאול ועיין הפי' ברא"ם ועוד נראה לפרש כוונת הב"ר ע"פ מ"ש בפ' הקומץ שה"א פתוחה מתחתיה רמז שכל הרוצה לצאת יצא וה"ק שהה"א שבסוף מלת לשאולה הוא רמז שהיא פתוחה מתחתיה ששם ירדו הרשעים לדיוטא התחתונה שבשאול וכה"ג פרש"י בפ' בראשית שהעה"ז נברא בה"א רמז שירדו למטה לשחת כה"א שסתומה מכל צד ופתוחה למטה לרדת שם עכ"ל וק"ל:

דף יד.

גמ' כי אזלינן בתר רובא היכי דכי הדדי נינהו כו'. פרש"י בחכמה ואע"ג דסתמא כתיב בתורה אחרי רבים להטות אפשר דמוקמינן לה דוקא דכי הדדי נינהו מדכתיב לא תענה על רב חסר יו"ד דמשמע ביש חכמה דהיינו רב לא תלך אחרי רבים להטות ודע דכל זה אמרו בקודם בת קול אבל לאחר בת קול קאמר ואי בעית אימא מ"ד לא עשו דהא נפקא ב"ק ומ"ד עשו ר"י היא דאמר אין משגיחין בב"ק ועיין בכל זה בתוספת גם בחידושינו בהלכות וק"ל:

לא נמנעו ב"ש לישא וכו' לקיים מה שנאמר האמת והשלום אהבו. הגם שא"א שיהיו שני הדעות אמת לאמתו מ"מ מצד השלום ואהבה שהיה ביניהם כולם אמת כמ"ש בחגיגה כי כולם דברי אלהים חיים נתנו מרועה א' וק"ל:

דף טז.

א"ל רבי יהושע אני אלך כו'. לפי שהוא היה אב"ד באותו דור ואחריו ראב"ע שהוא היה נתמנה לנשיא ואחריו רבי עקיבא ששמו כשם הגדולים כדקאמר לקמן ששמך הולך מסוף כו' ולפי שהיה רבי יהושע בן חנניא גדול מהם בשנים שהוא היה מתלמידי ריב"ז בזמן הבית משא"כ ראב"ע שנתמנה לנשיא בן י"ח שנה אחר החורבן כמ"ש התוס' פרק

במה בהמה וכן רבי עקיבא היה בזמן בן כוזיבא בביתר אחר החורבן כמה שנים וע"כ כשבאו לפניו בלי שאלה לרבי יהושע מי הוא תפסו והושיבו שנראה שהיה מכירו כבר בזמן הבית כדקא"ל יש לו בן לעזריה חבירנו כו' דרבי דוסא זקן גדול היה כדמוכח לקמן אבל לראב"ע ולרבי עקיבא לא הכיר ולא הושיבם עד ששאל עליהם מי הם גם לרבי יהושע ולראב"ע הושיב בכבוד על מטה של זהב לפי שזה היה נשיא וזה היה אב"ד ולא כן לרבי עקיבא אע"ג שסיפר בשבחו כדלקמן היה נחשב בעיניו כתלמיד גם שהיה תלמידו של רבי יהושע. ולזה קרא על ראב"ע המקרא הזה נער הייתי גו' בזמן עזריה אביו וגם זקנתי עתה בזמן בנו ר"א ולא ראיתי צדיק נעזב הוא עזריה וזרעו מבקש לחם הוא בנו ר"א וע"ש שעזריה ובנו ר"א עשירים גדולים היו כדמוכח פרק במה בהמה ולר' עקיבא אמר אתה הוא (רבי) עקיבא בן יוסף גר צדק מבני בניו של סיסרא כמותך ירבו בישראל ולא מן הגרים שיזכו בני ישראל לכך ולא גרים הבאים מעובדי כוכבים. ואמר התחילו מסבבים אותו בהלכות כו'. עשו כן כדי שלא ירגיש שעיקר ביאתם על דין צרת הבת ויתיירא לגלות להם האמת כדאמרינן לעיל בר"י שלא רצה לגלות הדבר שאמר מתיירא אני שמא ירוצו כו' לפי שבני צרות של אלו פגומים לאלו:

א"ל אח קטן יש לי בכור כו'. לפי דעת הרמב"ם שהאריך ר' דוסא ימים רבים כמעט כל זמן בית שני מזמן חגי הנביא עד אחר חורבן בית שני ניחא דאמר אח קטן יש לי בשנים שלא האריך ימים כ"כ ולא שמע קבלתי מחגי הנביא אבל בספר יוחסין דחה דברי הרמב"ם בזה ויש לפרש דה"ק דגם שהוא אחי קטן ממני הזהרו בו שלא יקפח אתכם בהלכות כי אין בידו קבלה מחגי הנביא כמו שקבלתי ממנו ולזה אמר כי בכור שטן בכור ע"ש שהוא סומך על כפול חכמתו ע"ד ויגד לה תעלומות חכמה כי כפלים לתושיה גו' ושטן ע"ש שלא ישוב מפני כל ועומד על דבריו כפרש"י. ואמר תנא כשנכנסו נכנסו בפתח אחד כו'. עיין בפי' התוס' ועוד נראה לפרש כי לפי הדין נשיא קודם לאב"ד אבל כשנכנסו נכנסו לפי ההיכרא שהיה להם עם ר' דוסא כמ"ש לעיל דעם ר' יהושע היה לו היכירא ואח"כ ראב"ע שלא היה לו היכירא עמו רק עם אביו עזריה ואח"כ ר"ע שלא היה לו היכירא גם עם אביו של רע"ק אבל כשיצאו אין מן הראוי שיצאו כסדר שנכנסו כיון דנשיא קודם לאב"ד ע"כ יצא רבי יהושע בפתח אחרת שלא יצא אחר ראב"ע כיון שכבר נכנס מקודם לו וכן צ"ל בר' עקיבא כיון שהיה גדול בחכמה לא היה ראוי לצאת אחריהם ויצא בפתח אחרת:

ואמר ועדיין לא הגעת לרועי בקר כו'. איכא לפרושי שרמז לו רמז על ששמע מאחיו ר' דוסא לאסור צרת הבת בקבלה מחגי הנביא כדאמרי' בשמעתין א"ל שאין לך לסמוך

על קבלה זו מאחרון שבנביאים שהוא חגי כדאמרי' פרק בתרא דסוטה מאן נביאים אחרונים חגי זכריה מלאכי כי עדיין לא הגעת בקבלתך בדבר זה מנביאים הראשונים לומר שהיו רועי בקר כגון עמוס שנאמר בו בוקר אנכי גו' ואפשר שרמז לו על עמוס על שהיה ערל שפתים וכבד לשון כדאמרינן במדרשות ור"ל גם אם היה קבלתכם ממנו אינה מבוררת שלא תבינו לשונו יפה ודבורו וטעות הוא בידכם והשיב לו ר' עקיבא כו' הגעתי בקבלתי מחגי אפילו לרועי צאן שהוא רמז על משה רבינו שהיה רועה צאן וגם שהיה ג"כ כבד פה ולשון ודאי דאין לטעות בקבלתו ממנו דהא הך דרשא דעליה עליה לג"ש דמינה נילף לאסור צרת הבת היא בקבלה מסיני מפי משה דאין אדם דן ג"ש מעצמו ודו"ק:

דף טז:

משום בנות ירושלם כו' שנאמר נשים בציון ענו גו'. בפרק י' יוחסין פריך אכולי עלמא ודלמא מהנך דכתיב נשים בציון ענו גו' ושם מפורש וק"ל:

אילימא קודשא ב"ה מי איכא זקנה כו' אע"ג דאמרי' בסיני נראה להם כזקן כו' היינו לפי הדמיון של ישראל אבל הקב"ה לא הל"ל על עצמו זקנתי כיון דליכא זקנה קמיה וה"ה דהמ"ל ומי איכא נערות קמיה דקאמר הקב"ה על עצמו נער הייתי אלא משום אידך קושיא דאי דוד אמרה ומי קשיש כו' נקט הכי ואע"ג דגבי דוד כתיב ויהי דוד זקן בא גו' מ"מ כיון דלא קשיש כולי האי אלא עד שבעים שנה מאי רבותא דקאמר דכל אותן השנים לא ראה צדיק נעזב וזרעו גו' ולכך קאמר דשר עולם אמרו דהוה ודאי חידוש דמעולם לא ראה צדיק גו' ודו"ק:

זה עמון ומואב בשעה כו' שכתוב בו לא יבא עמוני גו' אסיפא דקרא ידו פרש צר גו' קסמיך כי ראתה גוים באו מקדשה אשר צויתה לא יבואו בקהל גו' ומחמדיה היא התורה שנאמר בה הנחמדים מזהב גו' ודרש ישרף באש מלשון פר"ש דאותיותיו שרף וק"ל:

צוה ה' גו' כגון הומנייא כו'. נסמך זה לדלעיל שזכר בבנות עמון כדאמרינן בפרק י' יוחסין הומנייא איכא בבבל כולה דעמונאי ואמר סביביו צריו ע"פ מ"ש בפרק חלק עמון ומואב שבבי בישי דא"י הוו וק"ל:

דף יז.

גמ' קבא רבא וקבא זוטא מגנדר ואזיל לשאול כו'. נראה שכוונו בלשון זה ששני קבין היו שם ע"ש דאמרינן בפרק האיש מקדש דעשרה קבין עזות ירדו לעולם תשעה נטלה

מישן כו' ועשרה קבין עצלות באו לעולם ט' נטלו עבדים כו' והיינו קבא רבא דמישן שהיו בה ממזרים ועזי פנים וקבא זוטא היינו תרמוד שהיו בה עבדי שלמה שעדיין לא נשתרבב בה ממזרות כמ"ש התוס' ובהכי ניחא לפרש"י דלפום ריהטא אין הלשון דומה דמעיקרא קאמר משאול לתרמוד דגרע טפי שוב מתרמוד למישן דמשמע דלא גרע כ"כ דלפי דרכינו ניחא דמישן גרע טפי משום עזות וממזרות ודו"ק:

סליק פרק חמש עשרה נשים

דף כ.

קדש עצמך במותר לך כו'. דזה ודאי נקרא קדוש כמ"ש בנזיר קדוש יהיה גו' ע"ש שהזיר עצמו מדבר המותר וק"ל:

דף כא.

דהאל לישנא דקשה הוא כו' קשה עונשן של מדות יותר כו' מבואר פרק הספינה בחדושינו שם:

ואיזן וחיקר כו' לכפיפה שאין לה אזנים כו'. לפי שלשון האזנה בכ"מ השומע מאחר כמו האזינו השמים גו' והאזינה תפלתי גו' אבל האי איזן וחיקר ותיקן גו' משמע שהוא בעצמו איזן בלי שומע מאחר וע"כ דרשוהו מלשון שעשה אוזן לכלי וק"ל:

פרעהו אל תעבור בו גו'. דלעיל מיניה כתיב באורח רשעים אל תבא גו' דהיינו אורח העריות אמר שתגדל ותוסיף אותו אורח לאיסור וק"ל:

דף כד:

הנטען מן העובדת כוכבים כו'. נטען משמע אע"ג שהוא יודע בעצמו שאינו אמת מכל מקום מפני החשד שיאמרו שכבר עשה עבירה עמה לא יכנוס והיינו הסר ממך עקשות דהיינו דבר עקום ואינו אמת ודו"ק:

אין כו' כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד כו'. והא דאמרינן פרק הערל נתוספו על ישראל ק"ן אלף גרים כו' מבואר בתוספות ועיין בחדושינו שם:

דף מז.

ומודיעין להן [וכו'] מצות חמורות. היינו אסיר לן ע"ז בכלל ז' מצות בני נח הם וגם העובדי כוכבים ממיתין עליה ואפשר דא"ל לפי שבת מלכים את ותחזור לסורך מא"י לח"ל כאילו עע"ז כמ"ש בדוד כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה':

כך מודיעין אותן מתן שכרן כו' ר"ל דיש לצדיקים חלק בב' עולמות דהיינו עיקר שכרן בעוה"ב אינו אלא לצדיקים וגם בעוה"ז יש להם חלק אלא שאין יכולין לקבל בעוה"ז לא רוב פורענות ולא רוב טובה כפרש"י משא"כ הרשע מקבל רוב טובה בעוה"ז כדי לטורדו מן העוה"ב לגמרי וק"ל:

דף מז:

ומודיעין להו עון לקט כו'. פרש"י ל"א הואיל והן מקפידין על הממון כ"כ כדקאמר דנהרג כו' מודיעין אותו עון לקט כו' שמא יחזור בו מלהתגייר ולשון זה עיקר כו' עכ"ל ואין זה מספיק דאכתי אמאי נקט הני שהן מתנות עניים ולא נקט גם תרומה ושאר מעשרות וי"ל לפי שעיקר מצות מתנות עניים בזמן שישראל על אדמתן היא מצוה ליתן לגר שאין לו חלק בארץ כמפורש בקרא פרשת קדושים ובפרשת ראה אמר שבזמן הזה אל יחשוב הגר המקפיד בממון עד היום הזה דבן נח כו' כיון שאין ישראל על אדמתן בטלה מצוה זו ע"כ יזהירו לו שלא יקפיד גם הוא בממונו כי יהיה לו עון בדבר בזמן הזה אם לא יתן הוא לשאר עניים וק"ל: א"ל אסיר לן תחום שבת כו'. ז"ש דמודיעין לו מצות קלות שבחמורות דהיינו הקלה במצות שבת דאפי' למ"ד תחומין דאורייתא מלקין עליה ואין ממיתין כדמוכח הסוגיא דספ"ק דעירובין וכן איסור יחוד מאיסור עריות היא הקלה דמלקין עליה והיינו דמודיעין להן הקלות כדי שיפרשו דאף על הקלות כזו הליכת תחום מאיסורי שבת דלא מחזי כמלאכה וכן יחוד דעריות דלא מחזי דעביד איסורא מלקין עליה:

ארבע מיתות נמסרו כו'. דודאי העובדי כוכבים יש להם כמה דיני מיתות אבל א"ל דפעמים גם באלו הקלות שזכר ממיתין לצורך שעה כדאמרינן בפרק האשה רבה בא' שרכב על סוס בשבת כו' ודריש מפקדינן אתרי"ג מצות מדכתיב עמך עמי מספר שורש ישי ך' פשוטה היא חמש מאות במנצפ"ך ועמך עם שלשה אותיות הרי תרי"ג ועוד נראה ע"פ מ"ש עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו לקבל כ"כ מצות עליכם ושאר עמים לא רצו בזאת וע"כ אמרה עמך עמי וק"ל:

בתוס' בד"ה קשים גרים כו' ועוי"ל כו' לפי שמתערבין בהן כו' עכ"ל וכפי' זה משמע בפרק י' יוחסין דאהא מייתי להו התם ועוד י"מ שם שהם קשים שהם מזכירים עונותיהם של ישראל כו' ע"ש וק"ל:

דף מח:

מאי קרא כו' אשר באת לחסות וגו'. עיין פרש"י ותוספת ונראה דמלשון הכפול ישלם ה' פעלך ותהיא משכרתך שלימה מעם ה' גו' דריש לה דה"ק ישלם ה' פעלך שנתגיירת ועוד תהא משכרתך שלימה על אשר באת ומיהרת לחסות גו' וק"ל:

דף מט:

משה רבך אמר כי לא יראני האדם וגו' ואתה כו'. הא דלא קשיא ליה בתורה גופה מדכתיב ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו וגו' י"ל דראו אחוריו כמפורש בקרא וראית את אחורי ופני לא יראו אבל וארא את ה' יושב על כסא משמע ליה שראה הפנים ובתוס' כתבו דלא לשויה מזיד פר"ח שרצה להשיבו דבמשה כתיב ויראו את אלהי ישראל עכ"ל אבל לא יתיישב אמאי לא קשיא ליה למנשה מתורה גופה דקשין אהדדי ובערוך בערך ספקלריא אמר ידענא ביה דלא מקבל ליה הוה בעי למימר והלא אותן העומדים עם משה נאמר בהן ויראו את אלהי ישראל וגו' וכתיב כי לא יראני וגו' וכתיב כי לא ראיתם כל תמונה אלא כבודו ראו גם כבודו ראיתי אני שיש כבוד למעלה מכבוד והכבוד שהוא ההוד שהוא קרוב לשכינה לא ראהו אדם כו' וכל הנביאים ראו כבודו מתוך אספקלריא שאינה מאירה באור כחוש ונדמה כו' וזהו כאדם זקן שאורו כחוש ורואה הנמוך כאילו גבוה והא' כשנים כו' ומשה רבינו נסתכל בכבוד והוד השכינה באספקלריא המאירה מאחורי הוד השכינה ובקש יותר כו' עכ"ל ועוד האריך לפי הגירסא שהיה לו בשמעתין תנאי היא ע"ש:

משה רבך אמר מי כה' אלהינו בכל קראנו וגו' משמע ליה ב' בכל היינו בכל זמן קראינו דאל"כ הל"ל לכל קראנו כמו קרוב ה' לכל קוראיו ומסיק הא ביחיד הא בצבור ובפרק מצות חליצה ובפ"ק דר"ה מסיק דבצבור אפי' נחתם גזר דין מתקרע מה שאין כן ביחיד והא דלא מוקי כולהו ביחיד והא בלא נחתם גזר דין והא בנחתם גזר דין דלא מתקרע משום דהאי קרא בכל קראנו אליו כולה ענינא בלשון רבים איירי אבל האי קרא דרשו ה' וגו' מסיים ביה בלשון יחיד יעזוב רשע דרכו וגו' והכי משמע דרשו כל א' מכם את ה' וגו' ומסים ויחיד אימת כו' אלו עשרה ימים שבין ר"ה כו' והטעם דבין ר"ה לי"ה עדיין לא נחתם גזר דין עד י"ה שבו החתימה לכל גזר דין וע"כ אפילו יחיד יכול אז לבטל דינו שעדיין לא נחתם והרמז בזה ב"ה מצאו שבשני וחמישי הן עיקר ימי רחמים שבהן עלה משה וירד מן ההר לקרוע גזר דינם של ישראל במעשה העגל ועד"ז י"ל קרא כי שם ה' אקרא וגו' ר"ל בזמן דאף היחיד קורא ה' דהיינו בעשרה הימים אז אתם הבו גודל

לאלהינו שלא תקראו אותו אל שהוא שם משותף בשמכם אלא לגודלו תקראו אותו מלך כי הוא אז מלך על כל הארץ לדונם אז ובעי אפושי רחמים ולא כמבקש משותפו ועד"ז יש לכוון קרא ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש וגו' וק"ל:

משה רבך אמר את מספר ימיך וגו' תנאי היא כו' זכה משלימין כו'. יש לדקדק דאמרינן פ"ק דקדושין ופ"ק דסוטה בן מאה ועשרים שנה אנכי היום שאין ת"ל היום אלא היום מלאו ימי ושנותי ללמדך שהקב"ה משלים שנותיהן של צדיקים מיום ליום כו' ולולי חטא מי מריבה היה בא לא"י והיה חי יותר מק"ך שנה שהם שני דורות שנגזרו לו ובשלמא לחכמים ניחא דאילו לאו חטא מי מריבה היה זוכה להוסיף לו אבל לרבי עקיבא דאין מוסיפין אפי' ע"י זכות מאי איכא למימר דליכא למימר דהיו מוסיפין לו שנים שנגזרו לשום אדם אחר כמ"ש התוס' מההיא דמגדלא נשיא דא"כ מאי אקשי ליה לר"ע מוהוספתי על ימיך ט"ו וגו' דהא איכא למימר נמי הכי אלא ע"כ דלית לן למימר הכי היכא דלא הוזכר כן בפירוש וצ"ל דההוא סוגיא דלא כר"ע וכתבו התוס' זכה מוסיפין לו והא דקאמר במ"ק חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא אלא במזלא פשיטא דזכות גדול מועיל כו' עכ"ל ע"ש מדבריהם נראה הא דאמר לאו בזכותא תליא מלתא היינו שלא להוסיף על גזירת המזל בשביל זכות שאינו גדול כ"כ אבל לפחות מן המזל אם לא זכה הא ודאי דלא תליא במזל דמ"ה לא קשיא להו אלא מהא דמוסיפין לו דאמרי רבנן אבל מהא דלא זכה פוחתין לו דקאמר נמי ר"ע ל"ק להו וכמה קראי מוכיחין דבאין זכות מבטל גזירת המזל כדכתיב ואבדתם מהרה וגו' ואין להקשות הא ביש זכות נמי הא כתיב למען יאריכון ימיך וגו' כי הוא חייך ואורך וגו' די"ל דהיינו להאריך ימיך עד גזירת המזל ושלא לפחות מן הגזירה וע"כ לרע"ק צריך לפרש הני קראי הכי דהא אליביה אין מוסיפין כלל אפי' ע"י הזכות ודו"ק:

דף נ.

תוספות בד"ה תדע שהרי נביא עומד וא"ת והלא אם לא התפלל חזקיהו כו' ואור"י הדורות נגזרו להוולד כו' עכ"ל ע"ש וצ"ל נמי שאין הנביא מתנבא דברים שעתידין להיות אלא לפי הגזירה ולא לפי הזכות דאי לא כן מאי קא מקשה להו רבי עקיבא לרבנן שהרי נביא עומד כו' דשמא לפי מה שראוי להיות לפי הזכות שיוסיפו לו ט"ו שנים ניבא שיולד בן ליחזקיהו וק"ל:

סליק פרק החולץ ליבמתו

דף ס:

פרק הבא על יבמתו
העבירום לפני הציץ כל שפניה כו'. ע"ש יאר ה' פניו אליך שיהיו פניהם מצהיבין על ידי השם שהיה כתוב עליו דהיינו קודש לה' וההיפך היו פניה מוריקות וכן סימן של יין בעולה ריחה נודף כו' ע"ש הכתוב שהוא מורה על הזנות ועבירה דבתולות כמ"ש זנות ויין וגו' ותירוש ינובב בתולות וק"ל:

דף סא:

אע"פ שיש לו לאדם כמה בנים כו' שנאמר לא טוב היות האדם לבדו כו'. וכה"ג אמרי' לקמן מהאי קרא השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה והכוונה מהידוע דטוב הנאמר בכל מעשה בראשית הוא הרצון והקיום לפניו ית' ולכך אמר באדם לא טוב היות אדם לבדו כי בלבדו לא יקיים בלי בת זוגו קיום המין והוה שרוי בלא טובה וק"ל:

דף סב.

פירש מן האשה מאי דרש כו' יבואר בפרק רע"ק ע"ש:
ומה פסח שהוא א' מתרי"ג כו' מספר פענח רזי הקשה הר"פ מאי ק"ו הוא זה אימא דיו לבא מן הדין להיות כנדון דאמרינן בפרק תמיד נשחט שחט למולין ולערלים כשר ה"נ הרי היו שבט לוי שלא טעו בעגל ועוד הא אמרינן אפי' עובד כוכבים ועוסק בתורה הרי הוא ככ"ג וי"ל דשחטו למולים ולערלים דבלב ערלים נמי לשמים משא"כ כו' עכ"ל ועוד נראה הא דעובד כוכבים ועוסק בתורה כו' הא מוקמינן לה בפרק ד' מיתות דוקא שעוסק בז' מצות דידיה אבל בעוסק בכל התורה חייב וא"ת ולמה לא היה דן משה ק"ו זה מיד כשא"ל הקב"ה רד כי שחת עמך גו' וי"ל כדאמרינן במדרש אפשר שלא היה משה מאמין בהקב"ה שא"ל כי שחת גו' אלא הודיע לישראל שאפי' יהיה אדם שומע מפי יחידי נאמן לו אסור לקבל עדותו ולעשות דבר ע"פ ובעל עיקרים מאמר ד' פ' ט"ו תירץ שהדבר הנראה לעינים מצער אדם צער גדול יותר מהידיעה שהאדם יותר מתפעל מהמורגש בחוש יותר ממה שיתפעל מהנודע באמיתות כו' ע"ש גם עיין בזה בשאר מפרשי התורה וק"ל:
אשר שברת יישר כחך ששברת דה"מ למכתב ששברת א"נ אשר שברת כולה יתורא דקרא הוא דהוה סגי ליה במה שכתב על הלוחות הראשונים דודאי הן ששבר וכמ"ש

ויפסול שני לחות אבנים כראשונים ולא כתיב ששבר ועיין בע"י בשם חידושי הרשב"א בזה וק"ל:

הוסיף יום אחד מדעתו כו' יבואר בפרק רבי עקיבא ע"ש:

א"ר הונא כו' את אחיו את הבל הבל ואחותו וקין ואחותו וכתיב כו' את אחיו לא משמע לרבות תאומה לקין דקאי אהבל וכן פי' רש"י בהדיא דמריבויא דאת קין דריש תאומה לקין וכ"ה בב"ר אבל מאת אחיו את הבל דריש ב' תאומות להבל ע"ש ובפרק אד"מ איתא א"ר חמא עלו למטה ב' וירדו ד' וכתב הרא"ם דלא דריש אתיים לריבויא עכ"ל מדבריו נראה שהוא מפרש דירדו ד' אדם וחוה קין והבל ונעלם ממנו דברי התוס' לשם שכתבו וירדו ארבעה אדם וחוה וקין ותאומתו אבל הבל עדיין לא נולד באותו פעם כדכתיב ותוסף ללדת את אחיו את הבל וב' תאומות נולדו עמו כו' עכ"ל וכולהו אתיים נדרשו לפי דרכן ודו"ק:

אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף כו' עיין בזה בחידושי אגדות בפרק כל היד:

דף סב:

ואחר בא חצרון כו' וכתיב מני מכיר גו' מחוקקים גו' כנראה מפרש"י דעיקר הראיה מהנך קראי אבל מהאי קרא קמא גופיה לחוד דד"ה יש להביא ראיה דכתיב בסיפא דענינא כל אלה בני מכיר גו' וכיון שנקראו בני חצרון מבת מכיר בני מכיר מוכח דבן בתו כבנים וצ"ל דמני מכיר מחוקקים כו' הוא ראיה שני' ודו"ק:

מפני שלא נהגו כבוד זה לזה כו' ולא חש כ"א מהם על כבוד תורה של חבירו דאין כבוד אלא תורה ולכך מתו במדה זו כי היא חייך גו' ואמרו שמתו במיתת אסכרה דאפשר דכ"א דיבר לשון הרע והיה מספר בגנות חבירו וסימן ללשון הרע אסכרה כדאמרינן פרק ב"מ ואמר שמתו בין פסח לעצרת להורות שמתו בהשגחה כי הוא הזמן ממוצע לבריאות וקרוב לרפואה כדאמרינן בשבת כל שקיימי טבא בין דיבחא לעצרתא וק"ל:

כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא שמחה כו' דכתיב ושמחת אתה וביתך דלפי משמעות הל"ל בני ביתך אבל אשתו קרויה ביתו של אדם כדאמרינן בעלמא ולפי שמי שיש לו אשה יש לו מקום דירה ובית לשמוח בו נקט הטור אה"ע דירה במקום שמחה דאמרינן הכא ואין לפרש הקרא שהמצוה היא כך שישמח הוא עם אשתו באכילת מעשר שני בירושלם דכיון דאין האשה חייבת במצות ראייה וכי משום אכילת מעשר שני יצטרך להעלותה לירושלים ברוב שנים שהמעשר שני נוהג בו אלא דהכתוב לא השמיע לנו אלא שלא יהיה לו שמחה בלא אשתו עמו שם ודו"ק:

בלא ברכה כו' שנאמר להניח ברכה אל ביתך הכא איכא לפרושי לפי פשוטו בכל דבר שבביתך ואפשר כיון דסמך ליה האי קרא ביחזקאל למצות חלה ולא כ"כ לעיל מיניה בשאר מצות משמע ליה דביתך זו אשתך דמצות חלה מוטל עליה ביותר כדאמרינן בפרק ב"מ וק"ל:

אין עזרתי בי ותושיה גו' קרא התורה במקום הזה תושיה ע"ש שהיא מתשת כחו של אדם וא"א לו לעסוק בשאר צרכיו אי לאו שאשתו עוזרתו וק"ל:

באין חומה שנאמר נקבה תסובב גבר ר"ל שאשתו משמרתו מן החטא ומלחמת יצה"ר שהוא נקרא שונאך גו' כמ"ש אם רעב שונאך גו' כמו החומה שסובבת העיר ושומרת מן השונאים:

כל היודע באשתו שהיא יראת שמים כו' עיין פרש"י שהוא דריש שלום מלשון שלימה והוא דחוק ונראה לפרש שהכתוב עם ירא שמים מדבר אם ידעת כי גם היא יראת שמים ושלום אהלך דהיינו שהשם שלום שהוא שם י"ה אתכם כדאמרינן בסוטה אם זוכין השם יה ביניהם ואז ופקדת גו' ומאן דדריש ליה ביוצא לדרך דהיינו הצריך לשלום בדרך ואז ופקדת גו'. ולפי דרשא זו לא אצטריך למדרש ולא תחטא ואם אינו פוקדה תחטא כדדריש לעיל אלא לפי דרשא דהכא כדמסיק אפי' סמוך לוסתה קאמר דאפ"ה לא תחטא דודאי חטא הוא באילו יוצא לדרך ומאן דדריש ליה באוהב את אשתו כו' דהיינו כי שלום אהלך ופקדת נוך דהיינו בני ביתך שתדריכן בדרך ישרה כו' ולא תחטא שלא תביאם לידי חטא:

ומכבדה יותר מגופו דהיינו להלבישה בגדים מכובדים יותר ממנו כדאמרינן קרי למאני מכבדותיה וק"ל:

האוהב את שכיניו כו' והמלוה סלע לעני כו' עליו הכתוב אומר אז תקרא גו' עיין פרש"י פרק הנשרפין ויש לדקדק אמאי לא מייתי קרא דלעיל מיניה אז יבקע כשחר גו' דההוא קרא כתיב בתר כי תראה גו' ומבשרך לא תתעלם דדריש מיניה כל הני ואפשר דכל הני הוא שכר מעשה הטוב דנקט לעיל מיניה אבל שכר דהמלוה לעני בשעת דוחקו דקאמר אינו גדול כ"כ דלא היה לו להמתין מלעוזרו עד שעת דוחקו כמ"ש כי ימוך אחיך ומטה גו' והחזקת בו אל תניחהו שירד ויפול כו' כפרש"י בחומש לזה פרש"י בההיא דפ"ק דחגיגה שהביאו התוס' ע"ש בהכי מיירי הקרא כי תראה ערום גו' דלא היה לך להמתין כ"כ עד שיראה ערום ממש ולכך אמר שיהיה שכרו במדה זו שאילו החזקת בו קודם שמטה ידו כל כך גם היה שכרך כן כמ"ש טרם תקרא ואני אענה גו' אבל השתא שלא החזקת בו עד שירד ויפול גם אני לא אענה עד שתקרא לי ודו"ק:

דף סג.

כל אדם שאין לו אשה אינו אדם כו' הוא מבואר ע"פ מ"ש פ"ב דעירובין כל אותן שנים שהיה אדם הראשון בנדוי הוליד רוחין ושידין ולילין שנאמר ויחי אדם ק"ל שנה ויולד בדמותו כצלמו מכלל דעד השתא לאו כצלמו אוליד ולפי שכל המוליד מוליד בדומה וזה שאין לו אשה הרוחות ושידין מתחממין בו ומולידין ממנו רוחין ושידין הרי גם הוא אינו נקרא אדם דהמוליד מוליד בדומה והוא הענין בעצמו שאמר כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם כו' דהיינו שאין לו קרקע מיוחדת לדירה ולפרנסתו כמ"ש התוס' לקמן אינו אדם דהוי כמו הרוחות והשידין שאין להם דירה מיוחדת בארץ והוא ענין קין שא"ל הקב"ה אחר שהיה עובד אדמה ארורה האדמה גו' לא תוסף תת כחה לך נע ונד תהיה בארץ שלא תהיה לך עוד קרקע מיוחדת ובפרקי ר"א אמרו ויולד בדמותו מכאן אתה למד שלא היה קין לא מדמותו ולא מצלמו עד שנולד שת והיינו שנטרד מן האדמה שהיתה מיוחדת לו כי האדם נקרא ע"ש אדמה וק"ל:

זכה עוזרתו כו' וא"ד ר"א רמי כתיב כנגדו כו' רש"י בחומש הביא לשון ראשון וכתב הרא"ם ללישנא קמא יש לפרש נמי כנגדו מלשון נגידא ומלקות וע"ש באורך ואין זה מחוור דא"כ לא ה"ל לתלמודא לשנות הלשונות דבלישנא קמא קאמר לא זכה כנגדו ובלישנא בתרא קאמר לא זכה מנגדתו וגם רש"י לא פירש כן מלשון נגידא ומלקות אלא בלישנא בתרא גם מה שכתב הרא"ם דלישנא קמא סבר דיש אם למסורת ומש"ה לא דריש ליה אלא מלשון נגידא ומלקות הוא תמוה דהא מלשון נוכח לא מצינו ג"כ יו"ד בלשון כמו נגד ההר והרבה כמוהו וע"כ נראה דללישנא קמא דריש כנגדו מלשון נוכח כדרך הלוחם עם חבירו להעיז נגדו כמ"ש גם הרא"ם בפי' ראשון ואין להקשות גם לפי דברינו דלעיל כיון דנגד מלשון נוכח מצינו בכ"מ בלא יו"ד דהיינו המסורת וגם המקרא מסייעו א"כ ללישנא בתרא. אמאי נדרשהו לפי המסורת לחוד דהיינו מלשון נגידא ומלקות דכה"ג אמרי' בפ"ק דסנהדרין גבי חלב וגבי יראה דדרשינן המסורת אע"ג דהמקרא והמסורת כי הדדי נינהו ודו"ק:

ומ"ש חטין כו' פשתן כו' זכר אלו ב' דברים לפי שהם עיקר חיי וצרכי נפש שכל עצמו של יעקב לא ביקש רק ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש והאשה היא עוזרתו בכך:

זאת הפעם וגו' מלמד שבא על כל בהמה כו' כתב החזקוני וצ"ל שנתעברו קודם שבא עליהן דאלת"ה הא מתעקרין בביאת אדם עכ"ל ואין זה מספיק דהא משנתעברה בהמה אינה מקבלת זכר ואפילו זכר אדם כדמוכח פרק קמא דבכורות ואפשר לומר שנתעברו וילדו בו ביום קודם שבא עליהן דהא חוה נמי ילדה בו ביום כדאמרי' פרק אד"מ ובעל

הנצחון כתב שאין זה כמשמעו שבא עליהם בתשמיש שא"א כו' אלא לפי שלא היה לו זוג היה חפץ לחפש ולבדוק בכל המינים אם ימצא עוד מין א' בלא עזר וכיון שלא מצא לא נתקררה כו' עכ"ל ע"ש:

שתי בריכות כו' לכאורה מכל משפחות גו' מריבויא דכל דריש אפילו משפחות האסורות לבא בקהל יבריכו בך נקיבות שלהם דעמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית ואך יש לדקדק דמעיקרא דריש ונברכו מלשון הברכה ולבסוף דרשו ליה מלשון ברכה ממש אפי' משפחות הדרות באדמה אין מתברכות אלא כו' וע"כ נראה דמלתא באנפי נפשיה הוא בא לדרוש כל דמשפחות גו' כמו שדרשו כל הגוים גו' כמ"ש התוס' והשתא אפשר דמעיקרא לאו מריבויא דכל דריש אלא משום דכל הני קראי דכתיבי כיוצא בזה כמו והתברכו בזרעך מתפרשים כי אדם אומר לבנו תהא כאברהם תהא כאפרים ומנשה אבל הכא שינה הכתוב למכתב ונברכו מלשון נפעל ע"י אחרים דהיינו שיעשה הקב"ה מהן שתי בריכות בתוכך או מלשון שיתברכו מן השמים ודו"ק:

עתידים כל בעלי אומניות כו' ר"ל שיניחו אומנותן החשובים לעבוד עבודה הפחותה מכל בעה"ז דהיינו עבודת קרקע שכל עצמן לעתיד לא יבקשו רק עבודת קרקע לצורך דירתן ומזונתן כמ"ש התוס' ואמר שאין לך אומנות פחותה בעוה"ז מעבודת קרקע שנאמר וירדו דלפי ענינו הוא היפך דמיבשה לים נאמר יורדי הים באניות וגו' אבל כתב כאן וירדו מים ליבשה ע"ש הירידה מאומנותן החשובה לפחותה דהיינו עבודת קרקע ועד"ז יש לפרש מ"ש פ"ק דסוטה וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה בתחלה בחומר ובלבנים ולבסוף בכל עבודה בשדה כוונתם בזה כמ"ש שהוסיפו בזיון בעבודתם יותר מאומנות חומר ולבנים דהיינו בעבודת קרקע בשדה שהיא העבודה הפחותה מכל אומניות וק"ל:

הפוכי בעסקי טב מינה כו' מאה זוזי בעסקא כו' לכאורה הם סותרים מ"ש בתר הכי במעלות מי שיש לו קרקע זרע ולא תזבין כו' קפוץ זבין ארעא כו' אבל הוא מיושב לפי דברי התוס' דהכא מיירי באדם שעיקר אומנותו בקרקע ולכך נסמכו אלו המאמרים לכאן וק"ל:

שכל העוסק בבנין מתמסכן כו' נקט האי לישנא ע"פ מ"ש פ"ק דסוטה ערי מסכנות דאמר מר כל העוסק בבנין מתמסכן ואמר מר היינו הכא וק"ל:

אין פורענות כו' שנאמר הכרתי גוים וגו' לפי דלעיל מיניה סיפר בתועבות ירושלם הוי גו' העיר היונה לא שמעה בקול גו' והפסיק בענין הכרתי גוים נשמו גו' ר"ל בשביל תועבותם ועונך הכרתי עובדי כוכבים כו' שתראו אותי גו' וק"ל:

רחמנא ליצלן ממידי דקשה ממותא כו' ואשכח ומוצא אני מר ממות גו' לפי ענינו שמדבר בא"א אשר היא מצודים וגו' אבל אין בו טעם להיות מר ממות יותר משאר עבירות וע"כ דרשוהו באשה רעה שמצירה את אישה עד שאומר טוב מותי מחיי:

למדו לשונם דבר שקר העוה גו' ר"ל גם כי הכא שראוי לומר לכבוד אביו שקר מ"מ כדי שלא ירגיל האדם בכך לא יאמר שקר גם במקום הזה והיינו דכתיב למדו לשונם וגו' אמר על אותו דור הרע אחר שנלאו ולא היה בידם לומר שקר במקום העוה ואינו ישר למדו לשונם דבר שקר כדי להרגיל עצמם בכך:

דיינו שמגדלות כו' ומצילות אותנו מן החטא פרש"י הרהור עבירה עכ"ל נקט הרהור עבירה במקום עבירה גופה לפי שהרהור קשה מעבירה כדאמרינן ביומא גם שאין אדם ניצול מהרהור עבירה בכל יום כדאמרי' פרק גט פשוט ודקאמר לקמן עונותיו מתפקקים היינו נמי עון הרהור עבירה שהיה לו עד היום וק"ל:

דף סג:

אין אדם מוצא קורת רוח כו' עיין פרק כ"ג:

מצא או מוצא כו' ר"ל מצא קרי על האיש שמצא לו אשה טובה ראוי לשמח בה כאילו מצא מציאה אבל באשה רעה לא קאמר מצא האיש כי אינה מציאה לו אבל אמר שלמה ומוצא אני את האשה המיוחדת להיות מושלת עליו כדאמרינן פרק איזהו נשך כל ששאתו מושלת עליו צועק ואינו נענה ורמז האשה גי' איש שהיא במקום איש וסיים באשה טובה מצא טוב כשהיא אשה והוא איש כמ"ש והוא ימשול בך והיינו טוב כמ"ש לא טוב היות אדם לבדו וק"ל:

אשה רעה מצוה לגרשה שנאמר גרש לץ גו' היא האשה רעה דאמר לעיל מקשטא ליה תכא ומקשטא ליה פומא כו' ומהדרה ליה גבה דרך ליצנות:

קשה אשה רעה כיום סגריר שנאמר כו' משום דלכאורה בקרא מדמה אשה רעה לדלף הטורד ויום סגריר לא נקט אלא דאז הדלף טורד בבית ואמר דאינו כן אלא דעיקר הדמיון ליום סגריר שא"א לצאת לחוץ ביום ברד ורוח ולהנצל מן הדלף הטורדו בבית כן האשה רעה א"א להנצל ממנה ולצאת מחוץ לבית כל שעה כדלקמן אשר לא יוכלו לצאת ממנה זו אשה רעה וכיוצא בו אמר טוב לשבת על פנת גג מאשת מדנים וגו' דהיינו בבית א"א להנצל ממנה אם לא על פנת הגג:

כמה טובה אשה טובה שהכתוב משבחה כו'. לכאורה נראה שמשבחה היינו שמצא טוב אבל לפי זה אשה טובה אינו מפורש בקרא ונראה לפרש דאסיפא דקרא סמך

שסיים (ומשבחה) ויפק רצון מה' דהשתא מצא אשה מצא טוב היינו אשה טובה וכן כשנדרש על התורה אסיפא דקרא סמיך ויפק רצון מה' ולכך נדרש על התורה דלפי פשוטו ה"ל למכתב מצא אשה טובה ויפק גו' אבל על התורה מתפרש מצא אשה באיזה אשה אמרתי לך במצא טוב דהיינו התורה שנקראת טוב אז ויפק גו' ונמשלה התורה לאשה טובה שחביבה לבעלה כמ"ש באהבתה תשגה תמיד וגיהנם נמשלה לאשה רעה שנאמר שוחה עמוקה פי זרה וקאמר בגיהנם משתעי קרא הכא דלפי פשוטו מאי מר ממות אבל הגיהנם מתפרש ומוצא אני מר ממות שהיא מיתת הגוף את האשה שהוא הגיהנם שהיא מיתת הנשמה וק"ל:

אשר לא יוכלו לצאת ממנה גו' נתנני ה' בידי לא אוכל קום גו'. וכן בגוי נבל גו'. הני קראי בגלות איירי אבל לקחו הדמיון באשה רעה וכתובתה כו' מושלת על האיש כאילו האויב מושל עליו להכעיסו ואין להנצל ממנו וכן במי שמזונותיו תלוין בכספו שיד המוכר תבואה מושל עליו או שינעלו שערי שבר כפרש"י וק"ל:

בניך ובנותיך גו' זו אשת האב כו'. בגלות איירי אלא דגם בזו לקחו הדמיון שאשתו זאת מושלת על בניו הראשונים כאילו יד אויב מושל בהם ואפשר דמשמע להו למדרש כן משום דלעיל מיניה כתיב צאנך נתונים לאויביך גו' וכאן שינה למכתב נתונים לעם אחר דמשמע דלאו בשונא א"ה מיירי אלא בעם אחר דהיינו משפחה מאם אחרת דמצינו לשון עם בכה"ג ונתתיך לקהל עמים גו' וק"ל:

אלו המינים וכה"א אמר נבל בלבו אין גו'. נקרא נבל ע"ש שמנבל פיו נגד הקב"ה ודרש שמהלכין ערומין כו' ע"ש שמנבלין ומתעבין עצמן לפני המקום ור"י אומר אלו חברי כו' עיין בערוך ערך חברי שהיו כומרין פרסיים ורשעים היו מאוד כדאמרינן בכמה דוכתי ואמרו גזרו על המרחצאות מפני הטבילה כו' הוא דחוק לומר שלא היו מקיימין בבבל טבילת מצוה ואפשר לפרש שלא היתה הטבילה כמצוותה כמו שצריך טבילה סמוך לחפיפה וכיוצא בזה ובמדה זו נענשו וגזרו על המרחצאות וכן מפני המתנות דאין סברא שלא נתנו מתנות בבבל דהא תנן נוהגין בין בארץ בין בחוצה לארץ אלא שמצאו עילה ליפטר ממתנות כגון ע"י שותף עובד כוכבים ושמחים ביום אידם שהיו מקילין בדבר בבבל כדאמרינן עובדי כוכבים שבח"ל אינן עובדי עבודת כוכבים אלא שמנהג אבותיהם בידיהם ונענשו על השמחה זו במדה שבאו לידי אבלות כדין קובר עצמות אבותם ומייתי מדכתיב בכם ובאבותיכם כו' בעון חיים ששמחים במקום שלא היה להם לשמוח באים לידי איבול בקבורת עצמות אבות וק"ל:

כתיב לא יאספו גו' וכתיב ונבחר מות גו'. רש"י פי' שם לפי פשוטו אע"פ שרואין המתים בבזיון צרת החיים גדולה ממנה וכו' עכ"ל ע"ש והדרש דהכא ימאן זה דאע"פ חסר מן הכתוב גם לא הזכיר שצרת חיים גדולה ממנו וק"ל:

אשה טובה כו' בחיק ירא אלהים כו' ר"ל כן היה ראוי שתנתן לירא אלהים אבל המזל משנה כדאמרינן מ' יום קודם יצירת הולד בת קול מכריז בת פלוני לפלוני ועוד יש לפרש כן לפי האמת וכמ"ש מה' אשה משכלת ובזווג שני שהוא לפי מעשיו כדאמרינן ברפ"ק דסוטה גם לפי זכות גדול אפשר שישתנה המזל כמ"ש התוס' סוף מסכת שבת:

אשה רעה צרעת כו' ר"ל שהיא מכה בגוף כמו הצרעת דזכר ונקבה גוף א' הם כמ"ש והיו לבשר אחד וקאמר דמ"מ רפואתו אינה קשה כ"כ כמו הצרעת דצריך רפואה אבל זו יגרשנה ויתרפא כו' ולא תהיה עוד אשתו כגופו. ואמר אשה יפה כו' מספר ימיו כפלים כו' עיין פרש"י שהוא דחוק ונראה לפרש כענין שנאמר ברחל שהיתה יפת תואר ויאהב גו' ועבד בה עוד שבע שנים אחרות כי באהבתו אותה היו כימים אחדים הרי מספר ימיו כפלים. ואמר העלם עיניך מאשת חן כו' כי העינים הם סרסורי עבירה. ואמר למסוך עמו יין כו' גם הוא מביא לידי עבירה כמ"ש זנות יין ותירוש וגו' ואמר כי בתואר גו' רבים הושחתו כמו דור המבול שנאמר ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות גו' ונאמר בהם כי השחית כל בשר את דרכו ועצומים כל הרוגיה כמ"ש בשמשון שהיה איש עצום וגבור ונהרג על ידם ואמר כניצוץ מבעיר כו' בתחלה כניצוץ בעלמא ולבסוף גחלת כענין שאמרו בתחלה הוא דומה לבוכיא ולבסוף כעבות העגלה ואמר ככלוב מלא עוף גו' דרך הכלוב להיות בו עופות רבים קטנים וזה הוא מלא בעוף אחד גדול כן בתיהם מלא מרמה כי רבות מחשבות בלב איש אבל זה אין לו מחשבה ומרמה רק אחת כי כל מזימותיו לדבר ערוה ואיך ימלא תאותו ואמר אל תצר צרת כו' מחר בא ואיננו כו' אמר אל תצר כו' ולא תדע כו' בלשון נוכח ושוב אמר מחר בא ואיננו כו' עולם שאינו שלו הוא לשון נסתר מטעם דאין לו לתלות הקללה בו ועוי"ל כי הדואג בצרת מחר הוא שירא מפני רשע שגזם עליו להיצר לו למחר ואמר מחר בא ואיננו אותו הרשע ואז יהיה בעולם שאינו שלו דהיינו לעוה"ב שאין לרשע חלק בו ואמר מנע רבים כו' ולא הכל כו' כפל הענין בשינוי לשון ונראה לפרש כי מצוה היא להכניס אחרים לביתו כגון בהכנסת אורחים ובסעודת מצוה אבל הזהיר אותך בהכנסת אורחים שבאו לביתך מעצמם מנע אותם מתוך כו' דהיינו מתוכיי הבית ומחדרים הפנימיין כי מי יכיר אותם ופן יגנבו משם וילכו להם ועוד הזהירך בסעודת מצוה לא הכל תביא ביתך דהיינו שלא להזמין את שאינו הגון כמ"ש באנשי ירושלים שלא ישבו בסעודה כו' וק"ל:

כאילו שופך דמים כו' כאילו ממעט הדמות כו' מבואר כי מי שאינו עוסק בפ"ו מחסר הנפשות מן העולם וכאילו שפך דמן וענין מיעוט הדמות נראה לפרשו כמ"ש הרא"ם כי אדם הראשון נברא בצלם ובחותם של הקב"ה כי הוא נברא ונעשה בכפו של הקב"ה שנאמר ותשת עלי כפכה אבל צלמי של שאר בני אדם שלא נדפסו בכפו של הקב"ה אלא בחותמו של אדם הראשון אין נקראים צלם של הקב"ה אלא דמות צלמו של הקב"ה ולכן נקרא צלם אדם הראשון דיוקנו של הקב"ה וצלמו של יעקב נקרא דמות דיוקנו בב"ב פ' ח"ה וכתב הר"ן פ' הגוזל צורת אדם נקראת דיוקני שהיא שנייה לקונה כו' כדכתיב כי בצלם אלהים גו' עכ"ל ע"ש ולזה מבואר שאמר שכל מי שאינו עוסק בפ"ו ממעט הדמות ר"ל שממעט דמות צלם של הקב"ה בעולם דהיינו צורת צלמו של כל אדם שהם אינם אלא דמות צלם של אדם הראשון ורש"י בחומש פי' נעשה אדם גו' כדמותנו להבין ולהשכיל עכ"ל ולפי זה יש לפרש ממעט הדמות כי הוא ממעט האדם שהוא מין מדברי ושכלי מהעולם שהוא מתדמה בו למלאכים העליונים וק"ל:

ובנוחה יאמר שובה גו' שאין השכינה שורה פחות משני אלפים כו' הוא מבואר בב"ר ויעל אלהים מעל אברהם הצדיקים הן מרכבה של מקום שהשכינה שורה עליהם כמו שהשכינה שורה על השמים אשר ע"ז נאמר רוכב שמים בעזרך גו'. ואמר שאינה שורה בפחות מכ"ב אלף כו' דוגמת מחנה שכינה של מעלה שהם כ"ב אלף מלאכים כמ"ש רכב אלהים רבותים אלפי גו' וכן בדוגמא זו היה באותו דור מחנה לויה כ"ב אלף כולם צדיקים שהשכינה שורה עליהם ולא היו בכלל חטא דור המדבר והם היו ממש המרכבה שהם נשאו כלי הקודש שהשכינה שורה עליהם ושאמר נמי לקמן בזמן שזרעך כו' היינו בזמן שזרעך אחריך כמותך צדיק השכינה שורה עליו ובזמן שאין כו' שאין לך זרע אחריך כמותך אלא שהוא רשע אין השכינה שורה עליו ועל מי כו' ודו"ק:

דף סד.

ללמדך שאין ישיבת ח"ל עולה כו' עיין פרש"י ור"ל כי בח"ל לא היה ראוי לבנים אלא זכותא דא"י שא"ל הקב"ה ואעשך לגוי גדול גו' אהניא ליה כדאמרינן פ"ק דר"ה למ"ד דאין שינוי מקום גורם אלא זכותא דא"י גורם והוא כוונת רש"י ג"כ בחומש ע"ש וסוגיא דהכא כמ"ד פ"ק דר"ה דזכות דא"י גורם דלמ"ד דשינוי מקום גורם מאי פריך מיצחק דאימא דאברהם נשתנה עקרותו ומזלו בשינוי מקום משא"כ יצחק שלא שינה מקומו אבל למ"ד דזכותא דא"י גורם פריך שפיר דע"כ לא אהני זכותא דא"י לבטל העקרות דאל"כ יצחק נמי היה לו זכותא דא"י ועקר היה והרא"ם הבין מדברי רש"י ז"ל בחומש

כי הבטחת ואעשך לגוי גדול גו' הוא ענין ביטול עקורתו והאריך בדבר ליישב הא דפריך א"ה אברהם נמי עקר היה כו' ע"ש ואין מקום לקושייתו לפי דברינו לפי הסוגיא דפ"ק דר"ה:

ומ"ש ולילף מיצחק כו' כתבו התוס' וא"ת יצחק נמי לא שהה יותר לפי מה שפירש שלא היתה רבקה רק בת שלש כו' וי"ל דמדרשות חלוקות כו' עכ"ל ע"ש והרא"ם כתב על קושית התוס' דהמ"ל הכי דיצחק נמי לא שהה רק י' שנים אלא דעדיפא קמשני דאפי' היתה ראוי' להריון כו' עכ"ל ועוד כתב בפ' תולדות גבי ויצחק בן מ' שנה גו' שכתב רש"י עשר שנים עד שנעשית בת י"ג כו' וי' שנים צפה להמתין כמו שעשה אביו לשרה כיון שלא נתעברה ידע שהיא עקרה והתפלל עליה ושפחה לא רצה כו' עכ"ל ופי' הרא"ם דבריו י' שנים צפה כו' כלומר וליכא למילף מיצחק לשהיית כ' שנים והא דשני בגמרא שאני יצחק כו' עדיפא קא משני כו' ושפחה לא רצה לישא כו' פי' וכ"ת בשלמא כו' עכ"ל ע"ש באורך ואין זה מחוור דאין זה דרכו של רש"י להקשות קושית התלמוד ולתרץ בע"א ויותר דחוק במקום דתלמודא עדיפא קמשני כמ"ש הרא"ם גופיה ולולי דברי התוס' היה נ"ל לומר דסוגיא דהכא אזלא אפי' לברייתא דסדר עולם ופריך שפיר ולילף מיצחק שאע"פ ששהה עשר שנים כמו אברהם ולא נשא אשה אחרת אלא שהוצרך להתפלל ומשני דעקר היה וליכא למילף מיניה והדברים ברורים לפרש"י בחומש דהא ודאי לא תקשי ליה דנילף מיצחק דהא מסקינן הכא דעקר היה ומאברהם נמי לא הוה ילפינן אי לאו מיתורא דקרא כדמסיק אלא דקשיא ליה יצחק גופיה דעקר היה כמו אברהם אפילו בלא יתורא דקרא ה"ל למילף מאברהם ואחר ששהה עשר שנים היה לו לישא אחרת ולא להתפלל נוכח אשתו ומתרץ דשפחה לא רצה כו' ולקושית התלמוד נמי ה"מ התלמוד לשנויי הכי דאין לנו ללמוד מיצחק משום דא"א לו לישא אחרת אלא דהאמת משני כדמסיק דאין ללמוד מיצחק ולא מאברהם משום דעקורים היו אי לאו מיתורא דקרא כדמסיק אבל יצחק דהיה ג"כ עקר כמו אביו ה"ל ללמוד ממנו אי לאו משום דשפחה לא רצה כו' ודו"ק:

למה נמנו שנותיו של ישמעאל כו' יבואר פ"ק דמגילה:

על אשתו לא נאמר אלא לנוכח כו' ופרש"י בחומש זה עומד בזוית זו כו' ע"ש ועיין על כוונת פירושו בדברי הרא"ם באורך אמנם יש לדקדק כאן לפי מאי דס"ד מעיקרא דיצחק לא היה עקר ולנוכח אשתו פי' על אשתו אמאי לא היתה רבקה מתפללת על עצמה ואין לומר דאה"נ שגם היא היתה מתפללת על עצמה א"כ תקשי ליה למאי דס"ד מעיקרא נמי לו להם מבעי ליה והנראה כי הוא מבואר שתפלת חבירו של אדם יותר מקובלת להיות

האדם נהנה בה מבתפלת עצמו כמ"ש אין חבוש מתיר את עצמו מבית האסורין ומזה הטעם אמרה רחל ליעקב הבה לי בנים וכן שרה אמרה לאברהם חמסי עליך על שלא היה מתפלל עליה להיות תפלת אחר יותר מקובל מתפלת עצמה ולזה כדס"ד מעיקרא שרבקה עקרה היתה אבל יצחק לא היה עקר הוה ניחא שהוא היה מתפלל עליה מטעם שאמרנו ואמר שהוא היה מתפלל לנוכח אשתו דהיינו על אשתו ובשבילה וע"כ קאמר ויעתר לו כמו שהוא היה מתפלל עליה אבל השתא דקאמר רבי יצחק דלנוכח אשתו פירושו היינו בשוה לה כמו שהיא היתה עקרה גם הוא היה עקר ולנוכח היינו כמו בשוה לה דהיינו ששניהם היו מתפללים כפרש"י בשמעתין ולא כמו שהבין הרא"ם דלנוכח היינו לנוכח המקומי ומה שפרש"י בחומש זה עומד בזוית כו' לא כיון על נוכח המקומי אלא שבא לומר ששניהם היו מתפללים כדרך שמצינו במתפללים לעמוד בזויות כמ"ש ברבי עקיבא כשהיה עומד ומתפלל בזויות זה מצאוהו בזויות אחר והטעם שלא יטרידהו למתפלל דבר מהצדדים ולהכי פריך שפיר דאם שניהם היו עקורים וכ"א היה מתפלל על חבירו שכן מקובלת יותר להם מבעי ליה וק"ל:

ומ"ש אינו דומה תפלת צדיק בן וכו' אע"ג דבפ"ק דברכות בעי למימר דיש צדיק וטוב לו כגון צדיק בן צדיק ויש צדיק ורע לו צדיק בן רשע ואדחייא לה התם מדכתיב לא יומתו אבות גו' מ"מ לענין שתהא התפלה מקובלת יותר לבטל גזירת העקרות קיימא הך סברא כדאמר הכא אינו דומה כו' ודו"ק:

ויעתר אר"י למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר כו' ונראה הדמיון כי כמו שהעתר מהפך התבואה להבדיל המדה הרעה שהוא המוץ שבה ממדה טובה שבה כך תפלתן של צדיקים מהפכת להבדיל מדת הדין ממדת הרחמים ונזכר זה גבי יצחק טפי מבשאר אבות לפי שהיתה מדתו מדת הדין כמ"ש פחד יצחק וישבע יעקב בפחד אביו גו' כידוע לחכמים ואע"פ כן בתפלתו הפך מדת הדין למדת הרחמים לשנות בהם טבע העקרות וכ"ה בב"ר ר"ל שהפך את הגזירה ולפום כן קריין ליה עתרא דאפיק אדרא וק"ל:

טומטמין היו שנאמר הביטו אל צור גו' וכתיב הביטו אל אברהם גו' שהפסוק השני הוא פירושו של ראשון כפרש"י בספר ישעיה ע"ש ומסיים בהני קראי כי אחד גו' ר"ל דלפי תולדתו וטבעו היה לו עם אשתו להיות יחידים אבל קראתיו בשינוי שם אברהם ושרה ואברכהו לשנות מזלו וארבהו בפ"ו וק"ל:

דף סד:

איילונית היתה שנאמר ותהי שרה עקרה גו' לשון איילונית אמרינן בכתובות דוכרניתא דלא ילדה כמו האיל שאין לו בית ולד ומיתורא דאין לה ולד דריש ליה כמו שפרש"י ואפשר שלזה כיוון הכתוב באומרו ותצחק שרה בקרבה גו' לפי שראתה בקרבה סימן איילונית כדאמרינן פרק הערל סימני איילונית שאין לה דדים כו' ושאין לה שיפולי מעים ואשמעינן הפלא שנעשה בה כי טבע הנמנעות שהיה בה שאין לה בית ולד נעשה לאפשרית להיות לה הריון וק"ל:

דף סה:

איש דרכו לכבוש ואין אשה כו' בפ"ק דקדושין פרש"י איש דרכו לכבוש את הארץ במלחמה ואין כו' עכ"ל ע"ש ויהיה כינוי וכבשה שב על הארץ הסמוך לו שאיש דרכו לכבוש ארצות ולא האשה וכ"פ הרא"ם דבריו אבל לא ידעתי מי הכריח רש"י לפרש כן ולמה לא יהיה כינוי של וכבשה שב על הנקבה כדרך שאמר והוא ימשול בך אע"ג דלא נאמר כן עד אחר חטא של חוה מ"מ לענין מצות פ"ו נאמר כן קודם זה ויש ליישב דע"כ אית לן למימר וכבשה היינו שהם יכבשו את הארץ לפי מאי דס"ד וכבשוה תרתי משמע וכצ"ל לפי האמת לר"י ב"ב דלא דריש וכבשה כתיב אלא וכבשוה בלשון רבים דבזכרים רבים משתעי קרא שהם יכבשו את הארץ מיהו בב"ר משמע דר"י ב"ב מודה לדרשה דוכבשה למדרש שלא תהא יצאנית ע"ש וכמ"ש אבל לפי סוגית תלמודינו נראה כמו שביארנו:

ומ"ש ולא קאמר פרו ורבו כתבו התוס' אע"ג דלאדם הראשון קאמר פ"ו ההוא לברכה בעלמא ולא למצוה עכ"ל וכצ"ל למ"ד נמי דעל שניהם נאמר פ"ו הא דכתיב גבי יעקב אני אל שדי פרה ורבה ההוא ודאי לברכה בעלמא נאמר כדכתיב גבי גוי וקהל גוים גו' ולפי שעם יעקב לבד נתייחד הדבור ע"כ נאמר בלשון יחיד:

כשם שמצוה לאדם לומר דבר הנשמע כו' פרש"י דכתיב הוכח תוכיח להוכיח מי שמקבל ממנו עכ"ל מלשון כפול דריש ליה ובעלמא דרשינן מיניה הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים ועוד יש לפרש הוכח תוכיח לעמיתך כדדרשינן בעלמא עמיתך עמיתך במצות שמקבל תוכחה ובהפך שאינו מקבל תוכחה ומ"ש רבי אבא אמר חובה שנאמר אל תוכח לץ פן גו' נראה דחובה דבר נוסף על המצוה דוגמא דמים ראשונים מצוה ואחרונים חובה משום סכנה דמלח סדומית וה"נ מדכתיב פן ישנאך היינו סכנה למוכיח שינטור עליו שנאה וכן בהיפך יאהבך ויגיע לו טובה ממנו וק"ל:

מותר לאדם לשנות כו' שנאמר אביך צוה גו'. מפורש בירושלמי ובב"ר והיכן צוה לא מצינו שצוה ופרש"י בחומש דהא ודאי לא צוה שלא היה נחשד יוסף בעיניו עכ"ל ואין להקשות דא"כ למה היה נחשד בעיני אחיו די"ל דלאחר מיתת אביו נעשה חשוד ע"י שלא זימנן לסעודה או ע"י שהציץ בבור והוא לש"ש נתכוין והם חשבו לו ישטמנו כמפורש בב"ר והכי מסתבר שלא חשדוהו אלא עד אחר מיתת אביהם דאל"כ אמאי לא בקשו מאביהם שיצוהו לפני מותו ולא הוצרכו אז לשנות ועוד נראה לפי תלמודינו דהמקרא מוכיח כן מדכתיב ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו גו' ויצוו אל יוסף דמשמע מפני חשש השטימה א"ל כן שצוה ולא שצוה לפי האמת וק"ל:

ומ"ש ר"נ אומר מצוה כו'. הוסיף לומר מצוה כו' שהרי הקב"ה צוה לו לשנות ואע"ג דקושטא קאמר שעשה שם זבח כדכתיב בקרא ויאמר שלום לזבוח לה' גו' ויקרא להם לזבח מ"מ עיקר הליכתו למשוח את דוד היה צריך לשנות ולא עשה כן אלא מפני יראת שאול:

ומ"ש גדול השלום שאף הקב"ה כו' כתיב ואדוני זקן כו'. מדברי הרא"ם דלרז"ל שדרשו כן פירוש היתה לי עדנה כמשמעו כמ"ש שיש כו' וה"פ אחרי בלותי כבר היתה לי עדנה אבל אדוני זקן כו' עוד האריך ע"ש אבל קשה לפירושו יהיו דברי רש"י בחומש סותרים שהוא הביא דרש רז"ל ששינה מפני השלום והיינו שלא היתה צוחקת כלל על עצמה וא"כ היאך פי' רש"י שוב על ותצחק שרה בקרבה שהיתה מסתכלת במעיה ואמרה אפשר הקרביים כו' עכ"ל דא"כ גם על עצמה היתה צוחקת וע"כ נראה כפי' הרמב"ן ששרה ודאי בשניהם צחקה ופי' אחרי בלותי וגו' עבר במקום עתיד ומה שהביא לרז"ל לומר ששינה מפני השלום ואני זקנתי במקום ואדוני זקן ולא במקום שאמרה אחרי בלותי גו' דא"כ ה"ל למכתב בהאי לישנא ולמה זה צחקה גו' אחרי בלותי והיינו דקאמר בפ' הפועלים לא מותיב הקב"ה כדמתיב איהי ר"ל בהאי לישנא דקאמרה איהי אחרי בלותי אלא ואני זקנתי במקום ואדוני זקן ומשום ששינה מפני השלום:

סליק פרק הבא על יבמתו

דף עא:

מ"ט לא מהול איבעית אימא משום חולשא דאורחא כו'. האי טעמא קמא מפורש בקרא שאמר ואת בניהם גו' כי ערלים היו כי לא מלו אותם בדרך דהיינו בשביל חולשת הדרך ולטעמא בתרא דלא נשיב להו רוח צפונית דלא נבדרי כו' יש לפרשו בקרא שאמר ויהי כאשר תמו כל הגוי להמול וישבו תחתם עד חיותם ר"ל דלכך מלו עכשיו שהיו יכולים

לישב במחנה במקומן ולהתרפאות שהיה רוח צפונית נשיב עלייהו שלא היו צריכים עוד עננים משא"כ במדבר שלא היו יכולין להתרפאות במקומן כיון דלא זרחה עליהם השמש מפני עננ כבוד ומחוץ למחנה מחוץ לעננ כבוד לא היו יכולין לצאת מפני אויבים כענין מעשה עמלק וק"ל: וכתבו התוס' דלא נבדרי עננ כבוד לא משום דתקיפא דנוחה היא וטוב לנחבלים אלא כו' ר"ל דודאי הרוח קשה לנחבל כדאמרינן בפ' החובל אלא דרוח צפונית נוחה והעת יפה וטוב לנחבל כדכתיב שמש צדקה ומרפא גו' ומ"ש כדאמרינן בעיא שמעתא כו' וכתיב מצפון גו' ועוד יש להביא ראיה מקרא ורוח צפון תחולל גשם ותחולל לשון תבטל כמו לא יחל דברו וכפרש"י בפ"ק דתענית אבל במשלי פרש"י תחולל מלשון בריאה ולידה היפך התלמוד ודו"ק:

דף עב.

הא קמ"ל דעת רצון מלתא כו' עיין פרש"י ועוד נראה לפרש דה"ק דעת רצון חצות לילה ורוח של אותה שעה נוח וטוב לנחבלים אע"פ כן וה' הכה כל בכור באותה שעה כי יש ביד הקב"ה לשנות הטבע וק"ל:

דף עו:

מתוך אהבה יתירה שאהבה כו' כאילו נתחתן בה. לפי' התוס' דפריך היאך נשאה שלמה כו' ניחא דצ"ל מיהת דגיירה דאי לא גיירה בזנות נמי הוה אסירא ליה אבל לפרש"י דלא פריך אלא אהא דקרי ליה חתנות ק"ק דהשתא ה"מ לאוקמא אפילו בגיותה אלא מתוך אהבה כו' ודו"ק:

ואביו לא ידע ליה והכתיב והאיש בימי שאול גו'. לכאורה מהך ענינא גופא בפשיטות ה"ל לאתויי דכתיב הנה ראיתי בן לישי גו' וישלח שאול מלאכים אל ישי ויאמר שלח אלי את בנך דוד גו' ויש לפרש משום דאיכא לפרושי דהיה משאיל על אביו מאיזה שבט הוא דהא מלתא אפשר דלא ידע ליה ולכך מייתי מהך דישי אבי דוד נכנס באוכלסא כו' ואמרי' פ"ב דברכות אין אוכלסא פחות מס' ריבוא וכיון דאיש מפורסם היה כ"כ שר על ס' ריבוא ודאי דידע ביה מאיזה שבט הוה ויליף ליה מדכתיב בא באנשים דהיינו שבא במלחמה באנשים ומסתם כמה אנשים נאמר דעל מספר אנשי דור המדבר קאמר שהיו ס' ריבוא ומסיק גם שידע דמשבט יהודה הוא היה מסתפק אי מפרץ אי מזרח ולמנ"מ אם יהיה מלך:

מ"ט א"ל שאל דכתיב וילבש שאול את דוד מדיו כו'. פרש"י בספר שמואל נהפכו להיות כמדת דוד כו' נראה מפירושו דכינוי דמדיו על דוד קאי וא"כ הוא מהיכא קמשתמע מיניה שהיו הבגדים כמדתו של שאול משכמו ומעלה גבוה גו' שע"כ הכניס בו עין הרע ויותר נראה דכינוי דמדיו קאי על שאול דהיינו מדיו של שאול היו מכוונים לו בנס:

דף עז.

יתרא הישראלי אשר בא גו'. וכ"ה בספר שמואל וכתיב יתרא הישמעאלי גו' בספר ד"ה ונראה לפרש כיון שאינו מפרש איזה שם עיקר ועוד דודאי ישראלי הוה וע"כ נדרשו שניהם שחגר חרבו כישמעאל ואמר כל שאינו שומע הלכה זו דהיינו שדוד הוא ישראלי ולא עמוני ידקר בחרב ובירושלמי איכא פלוגתא בהא איזה שם עיקר וגם שם גרסי' דחגר מתניו כישמעאל וכתב בעל יפה מראה וקשה לפי דברי תלמוד שלנו מאי חגר חרבו כישמעאל דהל"ל כאדומי שהוא בעל החרב ואולי שדקירת חרב הוא מדה כנגד מדה כי לפי דעת דואג דעמונית ומואבית בכלל האיסור ואין לקבל מהם גיורית והבא עליה קנאין פוגעין בדקירת חרב כמ"ש בפנחס וידקור את שניהם גו' גבי מואבית ועיין בזה בחידושינו ס"פ השותפין:

ויאמרו אליו איה שרה גו'. מפרש"י מדכתיב הנה באהל דאין דרך אשה כו' ע"ש ועיין בזה בחידושינו פ' הפועלים:

כתנאי עמוני ולא עמונית שכתבו התוס' וא"ת לר"י תקשי ליה מצרי ולא מצרית ואור"י דגבי עמוני ומואבי ה"ל לקצר ולכתוב עמון ומואב כו' והא דכתיב אדומי כו' עכ"ל. וע"ש וכל זה דוחק וכל הני דאקשי להו דואג כדלעיל למה לא השיבו לו כן ונראה דלרבי יהודה היה זה הלכה למשה מסיני עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית כדקאמר כך מקובלני מב"ד של שמואל הרמתי דהיינו הל"מ ואיך שיהיה יש לדקדק בענין זה שדואג וסיעתו חשבו לאסור עמונית ומואבית ולא האמינו בקבלתם והיאך חשבו שבועז זה אבצן והיה שופט כל ישראל כמה שנים כמפורש בקרא ואיך נשא פסולי הקהל ברבים כמ"ש ויקח עשרה אנשים גו' ויותר מזה בספר רות שהגואל השיב לבועז פן אשחית את נחלתי גו' ופרש"י שם לתת פגם בזרעו שנאמר לא יבא עמוני ומואבי וטעה בעמוני ולא עמונית עכ"ל היאך מלאו לבו לדבר כן בפני בועז שהיה שופט בימיו והוא התירה בפניו כמ"ש ביום קנותך גו' אשת המת קנית להקים שם המת גו' גם קשה שהיה חש על פגם זרעו ולמה לא היה חש על האיסור לאו גופיה וכל ביאה וביאה אסורה לו וע"כ הנראה למאי דמסקינן בפ' כיצד דעשה דיבמה דוחה ל"ת וחייבי לאוין מתייבמין מן התורה אלא דאנן

גזרינן ביאה ראשונה אטו ביאה שניה דאסור בה דכבר איקיים העשה בביאה ראשונה ואפשר דאז בימי בועז עדיין לא גזרו על כך והותר לו ביאה ראשונה במצות יבום דעשה דוחה ל"ת וכמ"ש המפרשים דדין יבום נהגו אז אף בקרובים כמ"ש הרמב"ן בפ' וישב וכדאיתא בב"ר וע"כ לא תלה הגואל את דעתו דמואבית אסורה לדחות היבום משום איסור ביאה דעשה דיבום דוחה ל"ת דמואבית אבל תלה הדבר על פגם הזרע דהולכין אחר פסול וכיון דהיא אסורה לבא בקהל בלא יבום בניה הולכין אחריה להיות פסולים בקהל וע"כ אמר לא אשחית את זרעי שיש לי כבר מאשה כשירה משא"כ בועז שלא יחוש ע"ז שלא היה לו בנים שמתו כולם בעובדא דמנוח כדאמרינן בפ' הספינה וזו היתה גם דעת דואג וסיעתו שאמרו מה שנשא אותה בועז שהיה שופט ישראל היינו בהיתר ע"י מצות יבום ובביאה ראשונה נתעברה ממנו כדאמרינן דבועז מת מיד אחר ביאה ראשונה ובנו עובד פסול קהל הוא דהולכין אחריה ולא האמין בקבלה בהל"מ עמוני ולא עמונית ובא רבא בדרשות והוסיף על הל"מ שיש רמז בתורה בזה מדכתיב אל תצר את מואב גו' ונמצאות שלא יאבדו מפני שני הפרידות טובות כו' ודו"ק:

מ"ד כו' נפלאותיך ומחשבותיך אלינו גו'. פרש"י חשבת לטובה כשהתרת את הנקבות עכ"ל והוא דוחק דמאי נפלאותיך ומחשבותיך אבל הנראה ע"פ מ"ש בפ' שור שנגח אל תצר את מואב גו' וכי מה עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה כו' נשא משה ק"ו ומה מדינים כו' מואבים עצמן לא כ"ש א"ל הקב"ה לא כשעלתה על דעתך עלתה על דעתי ב' פרידות טובות יש לי להוציא מהן רות המואביה ונעמה העמונית כו' והיינו נפלאותיך ומחשבותיך שלא כדעת ומחשבות משה אלינו שאמרת במואב אל תצר את מואב גו' ובעמון וקרבת מול בני עמון אל תצורם גו' והיינו ב' מקראות הללו דקאמר ובחדושי הלכות כתבנו פי' מהרש"ל בב' מקראות הללו והוא דחוק ע"ש ודו"ק:

ושאמר פתחת למוסרי אמר דוד כו' ב' מוסרות כו'. יראה דמשמע ליה למדרש כן מרישא דקרא אנא ה' גו' אני עבדך בן אמתך גו' דהיינו רות שקראה עצמה כן כדכתיב ופרשת כנפיך על אמתך גו' והלשון רבים דפתחת למוסרי דריש דרמז נמי על נעמה העמונית:

התם כתיב הנמצאות כו'. דאי לאו לדרשה הנמצאות ל"ל ומפורש בב"ר שתי בנותיך הנמצאות ב' מציאות רות המואביה ונעמה העמונית אר"י מצאתי דוד עבדי גו' היכן מצאתיו בסדום וקראם מציאה לפי שהיו קרובים להאבד עם אנשי סדום או ע"ש שבא משה לאבדם עד שא"ל הקב"ה אל תצר גו' כדלעיל או ע"ש שרצה דואג לאבדם מתוך הקהל כדלעיל:

ומ"ש במגילת ספר כו'. היא התורה אי למ"ד בפ' הניזקין דתורה מגילה מגילה ניתנה ואי למ"ד חתומה ניתנה וכולה נקראת מגילה דכתיב והנה מגילה עפה גו':
ומ"ש הכא כתיב דוד עבדי כתבו התוס' אע"פ שדוד עצמו אמרו ברוח הקדש אמרו עכ"ל ולא ידענא מי הכריחם לכך דהמזמור הזה מיוחס לאיתן האזרחי ויסדו ברוח הקודש על מלכות בית דוד וק"ל:

דף עח:

דלא ידיע לא חיי וכו'. ק"ק מההיא דפ' עשרה יוחסין דפריך עלה דרבי יהודה אטו אנן מי ידעינן מהיכא קאתינן דלמא מהני דכתיב בהו נשים בציון ענו גו' הא רב יהודה ס"ל הכא דלא ידיע לא חיי ויש ליישב:
שנה ראשונה א"ל שמא עובדי עבודת כוכבים יש כו' משמע להו הכי דמסתמא קודם שכלו הג' שנים פשפש ובדק ומסתמא על פי חומר העבירה בדק מתחלה על עבודת כוכבים ואח"כ על הזנות ואחר כך על הצדקה ואפשר שהוציא זה מלשון המקרא שהוסיף לומר שנה אחר שנה דלא איצטריך ליה דמסתמא נמי ג' שנים דכתיבי רצופים היו אלא דמשמע להו כל חד מג' השנים הוה באנפי נפשיה לענין הפשפוש אחר חטא של כל שנה ושנה:
ומ"ש אין הדבר תלוי אלא בי כו'. ר"ל דבר מלכות שצריך להיות נחתך ע"פ המלך כדמסיק וז"ש ששאל באורים ותומים דאי שאל בנבואה בראשונה ושנייה ה"ל נמי לישאל בנבואה מה הוא החטא אבל ודאי דלא שאל כלל בנבואה ולכך לפי דעתו שהיה בהם חטא ע"ז וג"ע וצדקה דבר שאין תלוי במלכות לא שאל באורים ותומים דאין שואלין באורים ותומים אלא למלך דהיינו דבר התלוי במלוכה:
ומ"ש אלא מתוך כו' שהיו מספיקין להם מים ומזון כו'. פרש"י כהנים היו מספיקין להם מזון לגבעונים כו' עכ"ל לא הזכיר בפירושו מים דנקט בכל נוסחות גמרות שלפנינו גם אין סברא שיהיו הכהנים מספיקין מים לגבעונים שהם בעצמם היו שואבי מים והוא דבר שניתן לעולם בחנם גם קשה לפירושו שאמרו הגבעונים אין לנו כסף וזהב עם גו' דמזון ודאי שוה כסף הוא ולולי פירושו היה נראה לפרש שהגבעונים היו מספיקין להן מים ומזון לכהנים דהיינו לשאוב להם מים ולהסתפק להם צורכי מזון כגון לחטוב עצים שהיו עובדי ה' ואותו זכות שהיה להם לגבעונים לעבוד עבודת ה' ניטל מהם בהריגת נוב עיר הכהנים ולכך אמרו שפיר אין לנו כסף כו' אבל יש לנו דבר גדול עמהם שלא הניח לנו הזכות הגדול והוא ענין דהיו מקבלין אז גרים כדמסיק אע"ג דלא היו מקבלין גרים

בימי דוד ושלמה אלו גרים ודאי לש"ש נתכוונו ולא לשלחן מלכים שהרי נתגיירו על ידי קידוש ש"ש בפרהסיא דע"כ נענשו גם בני מלכים ע"י שלא הניחו את הגרים מלזכות:
אשר משפטו שם פעלו כו'. לפי פשוטו כינוי דמשפטו פעלו קאי על הקב"ה אבל וי"ו דמשפטו הוא מיותר דהל"ל באשר משפט פעלו כמו הצור תמים פעלו וע"כ דרשו דכינוי דמשפטו פעלו קאי על האדם הנדון דבמקום משפטו של האדם שם נזכר גם פעלו זכותו:
אמר דוד שאול נפקו כו' ולא דרכיה למספדיה כו'. אע"ג דהעונש של רעב בא גם בשביל שלא נספד כהלכה מ"מ אמר דוד דדבר זה א"א לתקן ממש כיון דלא דרכיה למספדיה אחר י"ב חדשים אלא מעשה נתינים אפשר לתקן נקרינהו כו':

דף עט.

ג' סימנים יש באומה זו רחמנים כו'. ר"ל סימנים שהם ניכרים במדות הללו מתוך שאר אומות:
לענין הרחמים בפ' המביא בעובדא דשבתי כו'. שאמר הני מערב רב קאתו דכתיב ונתן לך רחמים גו' כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו כו' ובשבת פ' כ"ג כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך גו' ופי' הכתוב ונתן לך רחמים דהיינו שיהיה לך מדת הרחמים שתהיה אתה מרחם על הבריות ולא כן שאר האומות. ולענין הבושה אמרינן בנדרים בעבור תהיה יראתו על פניכם גו' זו הבושה כו' כי היראה הניכרת בפנים היא הבושה כמ"ש בושת פנים לג"ע וההפך עז פנים ולאו לפי מזגן וטבען קאמר דהא אמרו בביצה פ"ג ישראל עז באומות הן ומפני מה ניתנה תורה לישראל מפני שהן עזין אלא דעל שם זה נקראו ביישנים שהתורה מתשת כחן ומכנעת לבם כפרש"י שם וזה הכתוב בעבור תהיה יראתו גו' בענין נתינת התורה נאמר שנתן הקב"ה התורה שהיא יראתו על פנינו לבלתי נחטא כדאמרינן שם וה"נ מוכח ההיא דנדרים שהבושה באה לנו מנתינת התורה שאמרו שם דכל מי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני. ולענין ג"ח אמר דכתיב כי ידעתיו גו' ואע"ג שלא הוזכר בכתוב אלא משפט וצדקה הוציאו מן הכתוב הזה ג"כ ג"ח והוא בכלל ושמרו דרך ה' גו' כי הג"ח נקרא דרך ה' שילך בה האדם אחרי מדותיו ית' ב"ה כמ"ש אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי אפשר להלוך אחר שכינה כו' אלא להלוך אחר מדותיו מה הוא מלביש ערומים כו' ומיהו ק"ק אמאי לא קאמר נמי מהאי קרא דכי ידעתיו גו' דעוד סימנים ניכרים יש בהם בעלי משפט ובעלי צדקה ואפשר דאין אלו משפט וצדקה סימנים ניכרים כמו אלו ג' דנקט ודו"ק:

מ"ש הני אמר רב הונא העבירום כו'. לא ידענא מהיכא פסיקא ליה דהוו עוד בנים אחרים מזרע של שאול ואפשר דהשתא נמי פריך ממפיבושת בן יהונתן ולדברי התוס' ניחא טפי שכתבו דמפיבושת בן שאול היה רבו של דוד ולא מפיבושת בן יהונתן ופריך מ"ש הני דמפיבושת בן שאול הוא בכלל הז' בנים ולמה לא חלק לו כבוד והיה לו ליקח טפי בתוך הז' מפיבושת בן יהונתן שלא היה רבו ולמסקנא שבקש רחמים עליו ולא נענה כמ"ש התוס' וק"ל:

ומ"ש והכתיב לא יומתו אבות על בנים גו'. אסיפא דקרא סמיך דכתיב איש בחטאו יומתו וקרא דלא יומתו אבות על בנים מוקמינן במסכת סנהדרין בעדות בנים ולא יומתו בנים על אבות בעדות אבות ואע"ג דכתיב פוקד עון אבות על בנים הא מוקמינן ליה פ"ק דברכות היינו בשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם והכא פריך דמשמע דלא נדונו כלל רק בשביל חטא שאול בגבעונים ומחמשת בני מיכל נמי לא קשיא להו דאפשר דקטנים היו דבני מירב היו כדאמרינן בעלמא ונענשו שפיר בשביל עון אבותם שאול כדאמרינן איש בחטאו יומתו אבל שאינו איש דהיינו קטן יומת בעון אבות אבל מאדמוני ומפיבושת בני שאול שהיו גדולים באותה שעה פריך שפיר ולזה כיוונו לומר ותקח רצפה גו' אל הצור גו' ואמרה הצור תמים גו' כמ"ש התוס' ר"ל דאפילו היא לא הרהרה אחר מדת הדין למה נענשו בניה הגדולים בעון אבותם אלא שהצדיקה הדין כדאמרינן מוטב שתעקר כו' ודו"ק:

ומה גרים גרורים כך ישראל עאכ"ו כו'. ישראל ממש לא הוי רבותא לגבי עוברים ושבים שיהיו ראוים לידבק אבל ה"ק ומה גרים גרורים היינו הנתינים שגזרו בהן איסור חתנות ועוד גזרו שיעבוד עליהן לעולם כך שאר גרים דהוו כישראל לגבי חיתון לידבק בהן עאכ"ו ודו"ק:

סליק פרק הערל

דף פו:

גמ' ה"ק ליה אי בתורת קנסא קאתית אית לך כו'. מלשון זה משמע דלא ידע רע"ק דעת ראב"ע וק"ק דא"כ אמאי אהדר ליה פיתחא לבי קברא דשמא בתורת קנסא קשקיל לה וי"ל דה"ק אי בתורת קנסא הא אית לך דהיינו שיש לך עושר כדאמר פ' במה בהמה ולא היה לך ליטול קנס רק להניחו לעניים ולפי דרך זה יש לפרש הא דאמר רע"ק בתרמילו כו' דהיינו כלי של עני שהוא רוצה לזכות במעשר ראשון לעניים בתורת קנסא ואנא

שהוא עשירי לעזרא חיי וידעתי בקבלה מאבותי דקנסא לכהנים ממש קאמר משום דבתורת חלוקה מדאורייתא נמי אית ביה לכהנים וק"ל:
ומבני לוי לא מצאתי שם כו'. מפורש בפ' עשרה יוחסין באורך בחידושינו ע"ש:
סלייק פרק יש מותרות

דף פט:

מה אבות מנחילין בניהם כו'. דרך מתנה גם לאחרים שאינן בניהם מועיל אבל בלשון ירושה ונחלה קאמר דמנחילין בניהם דוקא שיוכל להרבות לא' ולמעט לא' וקאמר דדרשינן נמי כמו אבות ליטול נחלה שנפלה בגורל לזה וליתנה לאחר בדרך הפקר אע"ג דכתיב לרב תרבו ולמעט גו' וק"ל:

דף צ:

בתוס' בד"ה וליגמר מיניה כו'. הא משמע דאפילו בלא נביא שרי כו'. משום מגדר מלתא כו' עכ"ל ק"ק אמאי לא תקשה להו מגופה דברייתא דהכא דיליף לה מאליו תשמעון דהיינו לנביא ולמאי דמסיק משום מגדר מלתא הא ל"ל קרא דהא מה"ט אפילו בלא נביא שרי לב"ד לעבור ובתירוצם שכתבו יתיישב וק"ל:

דף צו:

אם לא יהיה בית הכנסת זו בית ע"ז כו'. שהכעס דוחק השכינה מבהכ"נ כדאמרינן בנדרים כל הכועס כאילו אין שכינה כנגדו שנאמר רשע כגובה אפו גו' אין אלהים גו'. ואמר דאקפד טפי. אמר חברותה נמי כו'. דודאי חבירים כר"א ור"י לא היה להם להתרגז בדבר הלכה כדאמרי' בפ"ק בב"ש וב"ה שחבה וריעות נהגו זה בזה לקיים מה שנאמר האמת והשלום אהבו וכדאמרינן בעלמא שני ת"ח הנוחין זה לזה בהלכה כו' אבל זה ר"א תלמידו הוא עשה שלא כהוגן שלא אמרה בשמו כדמסיק. ואמר שנאמר כאשר צוה ה' גו' וכן עשה יהושע וכו'. וכי על כל דבר שאמר יהושע כו' יראה דלכאורה אין ראיה כ"כ מיהושע שלא היה לו ממי לקבל אלא ממשה וכמ"ש ומסרה ליהושע כו' ומסתמא כל דבריו מפי משה אבל בדורות שאחריהם שאפשר לקבל מרבים יש לו לומר שם אומרו וממי קבלו ולכך הביא מן המקרא שהעיד על יהושע שכל מה שאמר מפי משה הוא אע"ג דליכא לאסתפוקי ביה מפי אחרים אלא דע"כ משום דאיכא לאסתפוקי ביה דמדעת עצמו אמר כן וע"כ העיד עליו המקרא שכל דבריו מפי משה וע"ז אמר וכי על כל דבר כו' אלא ע"כ שלא נסתפק לנו אם מדעת עצמו אמרו דמסתמא מפי רבו משה

אמרו ולא מדעתו וה"נ בר"א שהוא תלמידך מסתמא מפיך רבו מובהק אמרו ולא מדעת עצמו או מפי אחרים דא"כ ה"ל להזכיר שם אמרו דמסתמא מפי רבו הוא כי הכל שלך הוא. ושאמר מ"ט קפיד כולי האי כו'. דאי משום דאמרינן דכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם אחרים נמי יש להם להקפיד בכך וע"כ אמר שהקפיד על דבר שהיה נהנה בו אילו אמרו בשמו כדאמר רב יהודה כו' אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לגור בפ"א בב' עולמות דאהליך לא שייך בעולם המיתה אלא שע"י אוהל של תורה שבעוה"ז אגורה בב' עולמות דהיינו גם בקבר ועיין בזה בדברי בעל עין יעקב ובעל יפה מראה שהאריכו בזה וכתבו שהוא רחוק מההקש כי שפתי המת איך יתנועעו כו' וכ"ש אחר עבור זמן וישוב אל העפר כו' ע"ש ואני אומר כי אין רחוק מן השכל כי הענין מבואר כי הדיבור הוא כח הנשמה ע"י כלי הגוף וכל דיבור משובח מוליד כח רוחני בדומה משובח ובאמרו בשם אומרו אותו כח רוחני שנולד כבר הוא מעורר מולידיו בב' עולמות שהם הנשמה בעה"ב וכלי הדיבור שהם השפתים בעוה"ז גם כי הם בקבר כבר ומביא הדמיון מיין הטוב המונח בבור הוא רוחש ודובב ע"י כח האצבע המעוררו כן השפתים גם כי מונחים בבור שחת רוחשים ע"י כח המעוררו ודו"ק:

סליק פרק האשה

דף צח.

פרק נושאין על האנוסה

שנית דברה עמו שכינה שלישית לא דברה כו'. והא דכתיב בתר הכי ויאמר אלהים אל יונה ההיטב חרה גו' ויאמר ה' אתה חסת גו' אין זה דבור שלישי אלא הוכחה בעלמא על שחרה לו וק"ל:

ה"ק כדבר ה' גו' כשם שנהפך כו' כך נהפך בימי ירבעם בן יואש מרעה לטובה כו'. כמפורש בתר הכי כי ראה ה' את עני ישראל גו' ולא דבר ה' למחות גו' ויושיעם ביד גו' וק"ל:

דף ק:

אלא מעתה גבי אברהם כו' ה"ק ליה דלא תנסיב עובדת כוכבים ושפחה כו'. הכא משמע דנאסר לאברהם ולזרעו קודם מתן תורה לישא שפחה ועובדת כוכבים דכל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה כדאמרינן פ"ד מיתות והא דנשא אברהם את הגר שפחת שרה י"ל משום דממילא נשתחררה כדין הנושא שפחתו בפרק

השולח ואף לפי המדרש שכתב החזקוני שהיתה הגר שפחת מלוג של שרה כדכתיב ולה שפחה מצרית מ"מ כיון ששרה עצמה נתנה אותה לאישה אברהם כדכתיב ותקח שרה גו' ותתן אותה גו' נשתחררה ממילא כדין הנושא לעבדו בת חורין יצא לחירות וכן צ"ל גבי יעקב שנשא שפחת רחל ולאה ומיהו באברהם אין זה מספיק דאף אם נשתחררה הגר מ"מ הויא לה מצרית ראשונה דעתידה התורה לאסור ואברהם קיים כל התורה אפילו עירוב תבשילין כדאמרינן ביומא וצ"ל כיון דנשאה קודם שנימול ואז לא קיים עדיין כל התורה דהא לא קיים מילה שוב לא גירשה אחר שנימול אע"ג שהיתה מצרית ראשונה אבל הרא"ם כתב בסוף פ' לך לך וז"ל כי אברהם קיים כל התורה אפילו עירוב תבשילין כדאמרינן ביומא אבל מצות מילה לא קיים דיודע היה דעתיד להצטוות עליה ואז יהיה מצווה ועושה דגדול כו' עכ"ל והוא דחוק גם קשה דא"כ למה נשא מצרית קודם שנימול אבל לפי שיטתינו ניחא דכל גר לא נצטווה במצות עד אחר מילה כדאמרינן בפרק החולץ ולכך הותר אברהם בהגר וכיון שנשאה בהיתר שוב לא גירשה גם אחר שנימול משום דעתידה תורה לאסור ועיין עוד בזה באורך בעזה"י ביומא ודו"ק ואיכא למידק אהך סוגיא דס"פ ד' מיתות למ"ד י' מצות נצטוו ישראל במרה כו' והקשו התוס' שם תימה האיכא גיד הנשה כו' ומילה שניתן לאברהם כו' עכ"ל אמאי לא תקשי להו נמי האיכא הך דהכא לאסור אברהם אבינו וזרעו בשפחה ועובדת כוכבים ויש ליישב ודו"ק:

סליק פרק נושאין

דף קב:

יחלץ עני בעניו בשכר עניו כו' בשכר יראיו יחלצם כו'. גבי בשכר עניו ניחא דב' בעניו כמו בשביל עניו דהיינו עניו ויסוריו שהיה לו בעוה"ז ממרקין אותו לחלצו מדינה של גיהנם אבל בשכר יראיו הוא מגומגם דלכאורה משמע שהקב"ה חולץ אחרים בשכר יראיו וצדיקיו ומהיכא משתמע כן ויש ליישב דליראיו לא הוה איצטריך למכתב ויחלצם מדינה של גיהנם כיון דכבר כתיב חונה מלאך ה' סביב ליראיו היאך יבואו לדינה של גיהנם אבל בשכר יראיו וזכותם יצילו גם אחרים מדינה של גיהנם כמ"ש במסכת סוטה בדוד בני אבשלום גו' הני תמניא בני למה דאסקיה מז' מדורי גיהנם ואידך כו' וכמ"ש בבני קרח דמקום נתבצר להם בגיהנם להצילם מדינה של גיהנם ודו"ק:

ועצמותיו יחליץ אר"א זו מעולה שבברכות ואמר רבא זרוזי כו'. ר"ל ע"פ מ"ש בפ"ק דב"ב המפייס לעני בדברים מתברך בי"א ברכות שנאמר ותפק לרעב נפשך גו' וזו הברכה ועצמותיך יחליץ דכתיב גביה הוא מעולה באותן י"א ברכות שיהיה מזורז בעצמיו שהם

עיקר ועוצם הגוף שע"כ נקרא עצם ולכך היא מעולה שבכל י"א הברכות שזו הברכה לעצמית הגוף משא"כ כל ברכות האחרים וזרח בחושך אורך גו' הם מקריים שמחוץ לגוף ואי לאו דר"א שאמר זו מעולה כו' היה אפשר נמי לפרש ועצמותיך יחליץ גם כן מדינה של גיהנם אבל א"כ אמאי היא מעולה אלא זרוזי גרמי שהיא ברכה לעצמית הגוף ודאי מעולה היא ודו"ק:

עמא דחלץ ליה מריה מיניה דכתיב גו' ולא ימצאו חלץ מהם כו'. הוא מבואר כי ישראל בגלותם אמר שהיתה כאלמנה ושומרת יבם ליזקק והמין הזה דימה את ישראל לשאר שומרת יבם שהיא זקוקה לו ואחר שלא רצה בם ליבם חלץ לה היבם ואינה זקוקה לו עוד ואדרבה שהיא אסורה לו דכיון שלא בנה שוב לא יבנה וכבר החליף אתכם באומה אחרת ולא יבנה ירושלים ובהמ"ק והשיב ר"ג מי כתיב חלץ להם דהוה משמע כן אבל הם כשומרת יבם שחלץ מהם שהיא כ"י לא היתה חפצה בו ומרדה ביבם דודאי עדיין זקוקה לו וכשתשוב לבנות הימנו גם הוא ישוב אליה ולא יחלוץ לה שכבר נשבע להיות לך לאלהים גו' שלא להחליף אותנו באומה אחרת וק"ל:

דף קג.

טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים בשלמא כו' מפורש בהוריות ע"ש:

דף קג:

בשעה שבא נחש על חוה כו'. הוא מבואר כי האדם נברא בצלם אלהים נשמתו מעליונים גם גופו ממקום טהור מקום המזבח שמשם משתיתו של עולם ושהוא יחיד בתחתונים כה' בעליונים שע"כ נברא יחידי וכשבא הנחש על חוה ע"י חטא שאכלו מעץ הדעת כמ"ש הנחש אטעה את האדם שיאכל וימות ואשא את חוה ובזה הטיל בה זוהמא שיהיה גם האדם ככל שאר הנבראים להיות דבק בו צד הטומאה עד שבאו ישראל להר סיני שאז פסקה זוהמתן וחזרו להיות בצלם אלהים כמ"ש אני אמרתי אלהים אתם גו' וק"ל:

דף קה.

אבל אגיד לך אם הרשום בכתב אמת כו' ל"ק כאן בגזר דין שיש עמו שבועה כו'. וביושלמי אם רשום למה אמת ואם אמת למה רשום כו' דביש עמו שבועה אינו מתקרע ונעשה אמת אבל באין עמו שבועה כיון דפעמים נתקרע אינו רק כרושם בעלמא ולאו

אמת היא ומייתי ליה מדכתיב אשר נשבעתי גו' ומסיים בזה עד עולם דהיינו שיתאמת ולא יבטל לעולם:

בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בד"ת כו' אבל מתכפר בג"ח. אלו הן ג' עמודי עולם כדתנן העולם עומד על ג' דברים על התורה ועל העבודה ועל ג"ח ולפי שהם חטאו בעבודה כמ"ש למה תבעטו בזבחי ומנחתי גו' ואין קטיגור נעשה סניגור אבל בב' עמודים השניים שהם התורה וג"ח מתכפר ולפי שבדיני שמים הוא בן עשרים נתוסף לרבה בשביל עמוד התורה עוד כ' שנים כימים הראשונים עד מ' שנים ולאביי נתוסף עוד כ' בשביל עמוד ג"ח כימים הראשונים כ' שנים עד ס' שנין וכדאמרינן פ"ק דברכות כל העוסק בתורה ובג"ח מוחלין לו כל עונותיו שנאמר בחסד ואמת יכופר עון כו' ע"ש. ואמר שהיו מתים כבן י"ח שנה כו' שנאמר וכל מרבית ביתך ימותו אנשים כו'. דהיינו בן י"ח לחופה לישא אשה שיבואו לכלל אנשים דמקודם זה נקראים ילדות ובחרות ופרש"י בספר שמואל שהוא מדה כנגד מדה אתם אכלתם קדשים לפני זמנן בטרם יקטירון כו' עכ"ל ע"ש ולפי דרכינו לפי שהם בעטו בא' מעמודי עולם שהיא העבודה שנאמר בה בכמה עבודות ולא תמותו ומכלל לאו אתה שומע הן:

ואמר מנין לגזר דין של צבור כו'. אינו נחתם והכתיב כי אם תכבסי בנתר גו'. עם כלל ישראל משתעי קרא אם תכבסי בנתר דהיינו בג"ח ותרבי לך ברית חסר וי"ו כתיב דהיינו שתרבי ללמוד בתורה שנקראת ברית עדיין נחתם עונך לפני גו' מלשון כתם כת"י הא כרושם כתמא דלא דכי כו' ומסיק שאפילו נחתם מתקרע שנאמר מי כה' אלהינו גו' מפורש בפ' החולץ ע"ש:

דף קה:

המתפלל צריך שיתן עיניו למטה שנאמר והיו עיני ולבי גו'. משחרב בהמ"ק פליגי ודריש מכל הימים דאף בזמן הזה עיני ולבי גו' שהיא השכינה שם והכי מפורש בירושלמי ארשב"ן כו' משחרב בהמ"ק ה' בשמים כסאו סלק שכינתו בשמים ר"א בן פדת אומר בין חרב ובין לא חרב אינו זז ממקומו שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים ומאן דפליג נמי הכא ואמר שיתן עיניו למעלה שנאמר נשא לבבינו גו' אל אל בשמים ירמיה אמרו לאחר החורבן אבל בזמן שבהמ"ק קיים לכ"ע עיניו למטה כמ"ש ושמעת אל תחנת עבדך גו' אשר יתפללו אל המקום הזה ואתה תשמע אל מקום שבתך גו' ונאמר שם והתפללו אליך דרך ארצם גו' ובא ר"י בר' יוסי ואמר פשרה ביניהם עיניו למטה ולבו למעלה רמז שעיקר שכינתו סילק לשמים אבל עיניו למטה כי לא סילק ממש שכינתו משם כי דעתו לבא

עוד שם בבהמ"ק בבנינו לקיים מה שנאמר כל הימים ועיין פי' המאמר הזה בדברי רבינו יונה בפרק אין עומדין באורך וק"ק דהכא מסיק לבו למעלה ובפרק תפלת השחר שנינו במתפלל שיכוין לבו כנגד בית קדשי קדשים ואפשר לפרש כנגד בית קדשי קדשים למעלה כמ"ש בהמ"ק שלמעלה מכוון כנגד בהמ"ק שלמטה ולא משמע כן שם בגמרא שאמרו היה עומד בח"ל יכוין לבו כנגד א"י כו' היה עומד בא"י יכוין לבו כו' ודו"ק:

מי הוא שמפסיע על ראשי עם קודש כו'. דבר זה מפורש בפ"ק דסנהדרין דיליף ליה מדכתיב לא תעלה במעלות גו' וכמ"ש שם שלא יעלה בדעתו שיש לו מעלות עליהם בגדולה ושראוי לפסוע על ראשם וע"כ א"ל אבדן לפי שאתה מתגאה ומשתרר ומיקל בכבודן כ"כ אין אתה ראוי להיות מתלמידיו של רבי שהיה מפורסם במדת ענוה כדאמרינן בסוף מסכת סוטה משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא והשיב לו וכי משה הגון ללמוד תורה כו' שעשה מעשים כאלו שנראים כמתגאה על הצבור כמ"ש וישב משה לשפוט גו' ויעמד העם על משה מן הבוקר גו' אלא דלפי צורך הענין יש היתר בדבר לעשות דבר הנראה כמשתרר או שיש לפרש ממש שפסע משה על ראשי עם קודש דכתיב ויתיצבו בתחתית ההר גו' שכפה עליהם הר כגיגית וכתיב ויעל משה אל הר האלהים גו' וא"ל אבדן דאינו דומה וכי משה אתה דודאי כל ישראל היו צריכין לו משא"כ אתה דאין צריכין לך והשיב לו ר"י ב"ר יוסי לפי ערך זה וכי רבך אלהים שהכל צריכין לו וז"ש דשקליה למטרפסיה דקא"ל רבך כו' דהיינו שגם אני איני צריך לו בכל דבר וכן אירע לו ע"י יבמה שבאה לפניהם בבית המדרש שהיה רבי צריך לדברי ר"י בר' יוסי שראויה להתיבם גם קטנה היא ולא תמאן ואמר שטבעו ב' בניו וב' כלותיו מיאנו נראה לפרש במדה כנגד מדה דאותן ב' כלותיו נשי בניו שטבעו הם מיאנו או בקידושין הראשונים או ביבם ולא נתקיים בהם יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו גו' א"נ שנטבעו בים שאין לו סוף ולא היה אפשר להם לייבם ואי לאו שמאנו היו נשארות עגונות לעולם ודו"ק:

סליק פרק מצות חליצה

דף קח:

מ"ד מימינו בכסף שתינו כו' ושכרו אדם אחד בד' מאות זוז ושאלו את רע"ק בבית האסורין כו' את ר"י בנציבין כו'. מבואר דקאי אקרא דלעיל מיניה יתומים היינו ואין אב גו' שהיינו דור יתום באין רב עמנו ללמוד ממנו כמ"ש באלישע שקרא רבו אליהו אבי אבי

גו' ואמותינו שהיא כ"י שנקראת אם שנאמר ואל תטוש תורת אמך היתה כאלמנה ועי"ז מימינו שהם ד"ת שנמשלה למים בכסף שתינו ועצינו מלשון עצת ה' במחיר גו' וק"ל:

דף קט.

לעולם ידבק אדם בשלשה דברים ויתרחק כו' בהבאת שלום דכתיב בקש שלום ורדפהו וא"ר אבהו אתיא רדיפה כו'. עיין פרש"י ואהכי מייתי ליה הך ג"ש בספ"ק דקידושין לענין תשלום שכר כפרש"י אבל לא ידעתי אמאי הוצרך לכך הכא דאי נמי לא הוה ביה בהבאת שלום שכר כ"כ יש לידבק בו מהאי קרא דבקש שלום גו' דמזהיר על כך כמו שיש לידבק בחליצה ובהפרת נדרים דלא אשכחן בהו שכר כ"כ ועוד דאי משום דיש בו שכר כ"כ יש לידבק בו בשלום אמאי שביק ג"ח גופיה ולימא ביה נמי דיש לידבק בו מה"ט ונראה דכל הני ג' דחשיב לידבק בהן היינו אע"פ דפעמים יש לצדד גם בהיפך דהיינו בחליצה כגון בידוע לנו שמייבם לשם מצוה דאפילו לאבא שאול מצות יבום קודמת ביה דדוקא קאמר הכונס את יבמתו לשום נוי כו' וכן בהפרת נדרים הנודר לשם מצוה ונודר בעת צרה כמו שמצינו ביעקב וידר יעקב נדר גו' וכן בהבאת שלום שאסור לעשות שלום באויבי ה' כמ"ש הלא משנאיך ה' אשנא ומתקוממיך /ובתקוממיך/ אתקוטט ואעפ"כ אמר לידבק על הרוב בג' אלו שזכר דהמיעוט הוא שמייבמין לשם מצוה וכן בנדרים המיעוט הוא למצוה וכן בשלום שיש לידבק עם רובא דעלמא בהבאת שלום ויליף ליה מלשון ורדפהו דמשמע שיש לידבק בו ולזה הוצרך הכא לג"ש דהאי כינוי דורדפהו קאי על השלום כמו רודף צדקה וחסד גו' דהרדיפה קאי על הצדקה וחסד ואי לאו ג"ש לא הוה מפרשינן כינוי דורדפהו על השלום אלא על השונא וה"ק קרא בקש שלום משונאיך ואם לא ירצה בו ורדפהו דהיינו רדוף אותו שלא תהא אתה נרדף ממנו כמ"ש אם בא להורגך השכם להורגו. ואמר בהפרת נדרים הנודר כאילו בנה כו'. עיין הדמיון בזה בר"ן פרק ד' נדרים ועי"ל דכמו בבונה במה גופה ליכא איסורא אלא שמביא לידי גוף איסור ההקרבה כן בנודר ליכא גוף האיסור אלא שמביא את המקיימו לידי איסור ובספר יפה מראה הקשה בזה דבשבועה אמרו היפך זה דטוב לקיימה כדאמר בעובדא דריב"ל אי איתשיל אשבועתיה נהדר ואי לא לא נהדר ואיך יתכן שיתחלפו מן הקצה אל הקצה דבנדרים תיחשב השאלה לצדקה ובשבועות לעבירה ושמא י"ל משום דנדר חל על דבר מצוה ועוד דרוב נדרים לאסור על נפשו חיי נפש כו' אבל שבועות לא עבידי אלא במשא ומתן או לקיים המצוה טוב שלא להתיר כו' עכ"ל והאריך ע"ש ועי"ל דשבועה מצינו בתורה לעשות כן כגון שבועת הפקדון ושבועת העדות וקבלת כל התורה ע"י שבועה

היה והיינו טעמא דשבועה היא לאסור עצמו על הדבר משא"כ נדרים שהדבר נאסר עליו ולא מצינו בשום מקום בתורה לעשות כן. ואמר שיתרחק מג' דברים כו' הוא ג"כ בדרך הזה שאמרנו הגם שיש לצדד בהיפך לפעמים במיאונין כהך דתנן דמלמדין אותה למאן וכן בפקדון דודאי הוא ג"ח לשמור פקדון חבירו ולהתערב בעדו במקום שלא יבא נזק לו אבל אמר להתרחק מהן על הרוב. ואמר מן הפקדונות בבר מתא דבייתא כו'. עיין בפרש"י והוא דחוק ונראה לפרש דודאי יש לאדם לשמור פקדון חבירו אורח או בשאינו שמור בבית המפקיד כמו בבית הנפקד אבל בבר מתא דבייתא כי בייתיה שהוא שמור בבית המפקיד כמו בבית הנפקד אין לקבל ממנו. ואמר בערבי שלציון כו' פרש"י שם מקום כו'. ואולי שהוא שני תיבות של ציון ולא מדינא קאמר אלא שכן היה מנהגם בציון להיות ערב קבלן או לוה לו ואני פורע דמדינא הוה שלוף ודו"ק. ואמר רע ירוע כי ערב זר כו' למקבלי גרים פרש"י המערב זרים בגרים והנכנס בערבון כו' עכ"ל ולולי פירושו לענין גרים נמי מתפרש בלשון ערבות כמ"ש כל ישראל ערבים זה בזה והמקבל הגר להיות מכלל ישראל הרי הוא נעשה ערב גם בעדו והיינו כספחת שהוא נספח להיות ערב גם בעדו:

דף קט:

כל שישנו בעשייה ישנו בלמידה כו'. הכא מרישא לסיפא דריש וגבי וקשרתם וכתבתם גו' דריש ליה מסיפא לרישא כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה ויש לפרש דהכא א"א למדרש מסיפא לרישא כל שישנו בלמידה ישנו בעשייה וכל שאינו כו' לענין שכר דודאי מי שאינו בלמידה אינו כלל בעשייה כמ"ש שהתלמוד מביא לידי מעשה ואמרו אין בור ירא חטא ולא ע"ה חסיד וקרוב לזה כתבו התוס' ספ"ק דקידושין ע"ש ודו"ק:

ששים גבורים כו' כתבו התוספות פירש בקונטרס בסנהדרין דאלשכת הגזית קאי וקשה דהל"ל ע' כו' עכ"ל ובחידושינו פ"ק דסנהדרין כתבנו דכפירוש הקונטרס איתא בב"ר וע"ש פי' דברי המאמר:

עוד כתבו התוספות אחוזי חרב משמע ליה מזויינין בדין כדדרשינן כו' עכ"ל ונראה דלענין הדין נקט יש ליזהר ביותר לשאל מרבו ולא יסמוך על שכלו כמ"ש ספ"ב דב"ב הרוצה שיחכים יעסוק בד"מ כו' והרוצה שיעסוק בד"מ ישמש שמעון בן ננס גם בד"מ אפשר שהמתחייב ילך וישאל את רבו אם טעה זה וע"כ ישאל הוא מקודם לזה ודו"ק:

סליק פרק בית שמאי

דף קכא.

וכל גל וגל שבא עלי נענתי לו ראשי מכאן א"ר אם יבואו רשעים כו'. הדמיון בזה כבר כתבנו בחדושינו ר"פ הספינה ע"ש:

דף קכא:

בתי מי העלך א"ל זכר של רחלים נזדמן לי וזקן כו' פרש"י של רחלים אילו של יצחק וזקן כו' זה אברהם עכ"ל דהיינו שזכות העקידה עמד לה בעת צרה כמ"ש בהר ה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל כו' ולהצילם מן הפורענות כפרש"י בחומש ובתוס' פרק הפרה כתבו בשם ירושלמי דמלאך בדמות רבי חנינא נזדמן לה עכ"ל:

ושאמר אלא דבר שהצדיק מתעסק בו כו' ובפרק הפרה גרסינן דבר שהצדיק מצטער בו כו' שנאמר וסביביו נשערה גו' מדקדק עם סביביו כחוט השערה מדכתיב נשערה בשי"ן דריש לה מלשון שער והיינו שמדקדק עמהן כדאמרינן דמשלם צדיקים עונש על מיעוט עבירות בעוה"ז כדי לזכות אותו שכר משלם בעוה"ב וכה"ג דריש ונורא על כל סביביו כפרש"י בפ' שמיני כשהקב"ה עושה דין בצדיקים הוא מתירא ומתעלה כו' אם כן באלו כ"ש ברשעים וכה"א כו' דהיינו אם בצדיקים בעוה"ז כ"ש ברשעים בעוה"ב וכן בהיפך אמרו ומשלם לשונאיו על פניו א"כ ברשעים בעוה"ז כ"ש בצדיקים בעוה"ב וק"ל:

בסיומא דמסכת יבמות אר"א אר"ח ת"ח מרבים שלום כו' וכן מסיים בברכות ובנזיר ובכריתות והוסיף בברכות עוד בפסוקים אחרים שלום רב לאוהבי גו' ה' עוז גו' ודריש התם אל תקרי בניך אלא בוניך ומהיכא נפקא להו ואין ליתן טעם שסיימו כן בד' המסכתות אלו משום דדברי אגדה הוא דבברכות ליכא למימר הכי דבלאו הכי מסיים שם במסכת ברכות באגדה השיכא התם והך דאר"א אר"ח כו' לא שייכא התם כלל לכאורה נראה דודאי בארבע מקומות אלו יש טעם בדבר דמסיים בהך אגדה ובמקומו של כ"א יתפרש ונראה הטעם דהכא בהך מימרא לפי שיש במסכת זו דברים תמוהים לכאורה כאילו עוקרים דבר מן התורה דבפרק האשה פריך וכי ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה בכמה דברים ומשני לה והתוס' שם בר"פ גבי עיגונא הקילו בה רבנן כתבו ואין זה עקירת דבר מן התורה כיון שדומה הדבר הגון להאמין כו' ע"ש והוא דחוק גם בשמעתין היאך הקילו בא"א לעקור דבר מן התורה דהא מן התורה בעי דרישה וחקירה גם בפ"ק דאמרי' הנך צרות דבית שמאי לבית הלל היכי ניעבד ליחלצו נמאסו אגובריי'הו וכ"ת לימאסן דרכיה דרכי נועם גו' וכן בס"פ יש מותרות ולא נעשה מתים כחיים מק"ו כו' ת"ל דרכיה גו' והוא תמוה לכאורה וכי משום דלא נימאסן נימא דפטורה מחליצה

ואין זה אלא דברי קבלה דרכיה דרכי נועם גו' שאם תמאס בעיניו יתן לה גט. ולזה סיים במסכת זו בדרש הזה ת"ח מרבים שלום בעולם שנא' וכל בניך למודי גו' ור"ל דאין זו עקירה מן התורה אבל דברים אלו נוגעים במדת השלום כמ"ש פ' נערה וראה בנים לבניך שלום על ישראל דלא אתיא לידי חליצה ויבום דזה מביא קטטה דשמא הוא לא יחלוץ והיא לא תחפוץ בו ותבא לידי עיגון ואין זה שלום כמ"ש השרוי בלא אשה שרוי בלא שלום וכן להיפך ועוד כמו ששנינו בפרקין בב' יבמות לזו אין בנים ולזו יש בנים זו שיש לה בנים מותרת והיינו דביש בנים לבניך איכא לה שלום שתינשא לשוק משא"כ באין לה בנים וכן הרבה:

ואמר שלום רב לאוהבי תורתך דאין זה עקירה אלא ממדת שלום שלא תעגן האשה וכתיב דרכיה דרכי נועם גו' שלא תמאס בעיני בעלה ואם יתן לה גט אין זה נתיבות שלום ואין למו מכשול שתבא לבעלה ע"ד לא יאונה לצדיק כל און ואמר יהי שלום בחילך דהיינו שנאמנת שתינשא לשוק ושלום בארמנותיך דנאמנת שתתייבם ותשאר בביתה ולא תתעגן או שיש לפרש שנאמנת כשיש שלום בחילך אבל במלחמה אינה נאמנת ושלוה בארמנותיך כשאומרת מת על מטתי. ואמר למען אחי ורעי גו' לפי שהאמינו עד א' גם האשה עצמה נאמנת לומר מת בעלי או מת יבמי והיינו למען אחי לומר מת בעלי שתתייבם לאחיו ומת יבמי שתינשא לשוק לרעים ע"כ אמרו אדברה להעיד גם ביחידות בך מפני השלום שלא תתעגן. ועוד אמר למען בית ה' אלהינו גו' כ"א יתרבו העגונות שלא יהיה ע"א או האשה עצמה נאמנים יאריך בנין בית אלהינו כמ"ש אין בן דוד בא עד שיכלו הנשמות שבגוף ע"כ אבקשה טוב לך לאשה כמ"ש השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה וההיפך אם תתעגן תהיה היא בלא טובה. ומסיים ה' עוז לעמו יתן שאין זה עקירת דבר מן התורה כי הקב"ה נתן עוז וכח לעמו שהם ת"ח בדבר הזה להיות מקילין בדבר שהרי ה' יברך את עמו בשלום כמ"ש וכל נתיבותיה שלום ואין כאן שלום אם תתעגן ובדרך הזה יתפרש המקרא ישא ה' פניו אליך גם לעקור דבר מן התורה לפי שישים ה' לך שלום ובכן סיימנו המסכת זאת לשלום כן יזכינו האל ללמוד וללמד לשלום אכי"ר:

סליק פרק האשה בתרא וסליקא לה מסכת יבמות